

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Diplomová práce

Kateřina Rozinková

Renáta Tyršová

a její role ve výtvarné kritice a teorii poslední čtvrtiny 19. století

Renáta Tyršová and her role in art criticism and art theory 1875 - 1900

Praha 2013

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Roman Prahel, CSc.

Poděkování:

Děkuji vedoucímu této práce Prof. PhDr. Romanu Prahlovi CSc. za příkladné vedení a podnětné připomínky, které mi uděloval během přípravy diplomové práce. Děkuji svému manželovi Josefu Rozinkovi za trpělivost a podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Bečově nad Teplou dne

Klíčová slova

Renáta Tyršová, národní umění, kritika, teorie umění, vzdělávání.

Key words:

Renáta Tyršová, national art, criticism, art theory, education.

Abstrakt:

Cílem předkládané práce je zhodnotit život a dílo významné osobnosti české kultury a společnosti konce 19. století Renáty Tyršové. Práce obsahuje základní přehled životopisných dat Tyršové, především ve vazbě na její rodinné zázemí. Následně je zhodnocena její odborná práce na poli umělecké teorie a zejména kritiky, včetně jejího vztahu ke konkrétním umělcům, uměleckým směrům a tendencím. V závěru je práce Tyršové srovnávána s odbornou prací jejího manžela Miroslava Tyrše a je zasazena do kontextu vývoje české výtvarné kritiky.

Summary:

Main task of this work is to present life and work of important person of Czech culture and society at the end of the 19th century – Renáta Tyršová. The work presents the biography of this author including family relations. At the next part of the work is analyzed the work of Renáta Tyršová at the field of art criticism. At the end is described her work in context of art criticism history in Czech lands.

Obsah

1.	Úvod	7
2.	Prameny a literatura	8
3.	Česká výtvarná kritika v druhé polovině 19. a na počátku 20. století	12
4.	Život (1854 – 1937)	18
5.	Kritické dílo Renáty Tyršové	26
5. 1	První pokusy a referáty pod vedením Tyršovým (konec 60.let – 1879)	27
5. 2	Na cestě k samostatné tvorbě (1880 – 1884)	30
5. 3	Následovnice Tyršova odkazu (1885 – 1888)	35
5. 4	Na obranu národního umění (1889 – 1892)	39
5. 5	Folklór jako cesta k pochopení národní identity (1893 – 1903)	41
5.6	Ústup ze slávy (1904 – 1914)	46
5. 7	Filantropická činnost a bilancování (1915 – 1937)	48
6.	Vztah Renáty Tyršové ke konkrétním umělcům	51
6. 1	Josef Mánes	51
6.2	Generace Národního divadla	56
6. 3	Umělci s přesahem na lidové umění	59
6. 4	Josef Václav Myslbek a sochařství	60
7.	Shrnutí - Renáta Tyršová jako výtvarná kritička	62
8.	Závěr	66
9.	Bibliografie	67
10.	Obrazová příloha	78

1. Úvod

Renáta Tyršová neoddiskutovatelně patří k významným osobnostem české kultury a společenského života druhé poloviny 19. a počátku 20. století. Zařadila by se mezi ně již jen díky svému rodinnému zázemí, ať již z pozice dcery Jindřicha Fügnera, či manželky Miroslava Tyrše. Zachováváním jejich odkazu a naplňováním ideálů, které oba tito muži ctili, také věnovala podstatnou část života. Avšak mimo to si dokázala najít i vlastní cestu k uplatnění a věnovala se i po smrti otce a manžela velmi intenzivně vědeckému bádání i organizování veřejného života. V této souvislosti bývá dnes Renáta Tyršová odborníky označována za průkopnici především ve dvou oblastech – české etnografie a dívčího vzdělávání. Tyto dva okruhy zájmu představovaly náplň jejího programu zvláště v druhé polovině života. Velmi důležitý však byl i její přínos pro disciplínu, které se intenzivně věnoval její manžel Miroslav, tedy pro dějiny umění. V předkládané práci bych se proto ráda zaměřila právě na tuto problematiku a postavení Tyršové jako kritičky a teoretičky výtvarného umění.

Mimo dějin umění samých může být práce nazírána i z hlediska oboru gender studies. Představuje totiž topoi o přerodu vzdělané ženy z pozice udržovatelky kultury salonů v samostatně a nezávisle pracující vědkyni, která je obecně přijímána širokou veřejností a jejíž badatelské výsledky nejsou zpochybňovány. Renáta Tyršová skutečně na počátku svého života byla především opečovávatelkou rodinných tradic a hodnot, reprezentovaných také Sokolem. Postupem času se jí však dařilo získat svébytné postavení v rámci české umělecké komunity, stejně jako uznání státních úřadů. Pro humanitní obory obecně i pro dějiny umění konkrétně je Tyršová bezpochyby příkladem jedné z prvních žen, které se odborně významně prosadily. Pro lepší pochopení vývoje oboru je proto nezbytné zhodnotit její úlohu v uměleckém dění a dějinách umění v to nejen v 19. století, ale i v kontextu dnešní doby.

2. Prameny a literatura

K osobnosti Renáty Tyršové se váže řada archivních pramenů, stejně jako primární a sekundární literatury. Z hlediska archivních pramenů jsou pro vytyčené téma klíčové především osobní fondy manželů Tyršových uložené ve Sbírce dějin tělesné výchovy a sportu Historického muzea Národního muzea¹ a v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.² Fondy uložené v Národním muzeu obsahují pozůstalost obou manželů Tyršových, která byla po jejich smrti (respektive po smrti Renáty Tyršové v roce 1937) shromážděna Českou obcí sokolskou. Archivní materiály poskytují pohled na veškeré aspekty života manželů, ať již je to dětství a rodinný život, práce v Sokolu, nebo pedagogická a spisovatelská činnost. Za velmi důležité považují především rukopisy odborných statí obou autorů, stejně jako poznámky k přednáškám a další vědecké činnosti. Díky těmto dokumentům je možné alespoň částečně rekonstruovat postup práce Miroslava a Renáty Tyršových stejně jako rozdělení rolí při práci na společných projektech. V fondech jsou uloženy částečně také ikonografické materiály jako jsou rodinné fotografie, či umělecké reprodukce pořizované jak doma, tak v zahraničí, opatřené poznámkami. Společný archivní fond Tyršových uložený v Památníku národního písemnictví je oproti předchozím méně obsáhlý a je zaměřen především na osobní korespondenci s významnými osobnosti společenského a vědeckého života v Praze druhé poloviny 19. století. Okrajově jsou ve fondu zastoupeny i další písemnosti z majetku manželů Tyršových, zejména pak abstrakty odborných článků a studií. Minimálně je zastoupen materiál ikonografický, omezující se na několik fotografií a doprovodných kreseb k uveřejňovaným článkům.

Do zkoumané primární literatury patří především samo dílo Miroslava Tyrše a zejména Renáty Tyršové, které je velmi bohaté. V případě Renáty Tyršové se jedná se o publikace věnované umění, lidovému umění³, či vzpomínkám na členy rodiny⁴ (uspořádala také dílo manžela Miroslava a postarala se o jeho vydání v celkem šesti svazcích). Těžištěm práce Tyršové jsou však především kratší články, studie, referáty a náčrtky uveřejňované

---

¹ Jedná se o následující fondy: *Jindřich Fügner*. Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu. *Tyrš Miroslav*. Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu. *Tyršová Renata*. Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

² Fond *Miroslav Tyrš a Renata Tyršová*. Památník národního písemnictví, Literární archiv.

³ TYRŠOVÁ, Renáta. *Lidový kroj v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vydání. Praha: F. Topič, 1916. TYRŠOVÁ, Renáta. *Nauka o kroji*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství, 1924.

⁴ TYRŠOVÁ, Renáta. *Jindřich Fügner: Paměti a vzpomínky na mého otce*. 1. vydání. Praha: Český čtenář, 1924. TYRŠOVÁ, Renáta. *Miroslav Tyrš: Jeho osobnost a dílo. Podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*. 1. vydání. Praha: Český čtenář, 1932.

v různých českých periodických. Z nich nejdůležitější byly ty, ve kterých Tyršová po více než dvacet let vedla výtvarnou rubriku, tedy Světozor, Osvěta a Národní listy. Mim těchto hlavních přispívala i do dalších, například do Českého lidu, Ženských listů, Lumíra, apod.

Osobnosti Renáty Tyršové byly již za jejího života věnovány některé životopisné náčrtky, či hodnocení její odborné práce. Prvním životopisem, který toto zohledňoval, byl již ten uveřejněný ve Světozoru roku 1885, sepsaný Václavem Vlčkem.⁵ Vzhledem k relativně nízkému věku Tyršové byl však zejména vyjádřením příslibů autorky do budoucna. V případě zpracování práce věnované Renátě Tyršové a konkrétně její práci kritické a uměnovědné je potom zcela nezbytné seznámit se a pracovat s životopisnou statí historika umění Františka Žákavce s názvem O umění a umělcích.⁶ Ta vyšla v pamětním spise Paní Renáta Tyršová, který na počest sedmdesátých narozenin autorky uspořádal František Táborský. Mimo zmíněného Žákavce jsou zde publikovány kratší studie, či črty věnované aktivitám Tyršové v rovině společenské, kulturní a sociální osvěty – především jejímu angažmá v Českém srdci, spolupráci s Náprstkovým muzeem a Americkým klubem dam, její práci jako inspektorky dívčích škol a samozřejmě v Sokole. Studie O umění a umělcích je klíčová z toho důvodu, že poskytla první ucelený přehled práce Tyršové v jednotlivých obdobích jejího profesního života. Je velmi těžké tento precizní způsob periodizace jejího díla nějakým způsobem modifikovat, či zcela měnit. Není to však ani nutné, neboť je plně platný. V návaznosti na uvedenou studii jsem se proto v předkládané práci rozhodla vyjít jen z mírně upraveného způsobu periodizace, s poněkud odlišnými názvy jednotlivých období. Mimo podrobného přehledu, který se opíral o velmi přesnou znalost díla autorky, na konci studie zaujal Žákavec rovněž lexikologickou analýzou, která si všímala stabilně používaných slovních spojení, která se v díle Tyršové objevovala, stejně jako některých zajímavých tvarů, které jsou charakteristické právě pro její tvorbu. Aspekt, kterému se František Žákavec věnoval poměrně málo, byl vztah Tyršové k jednotlivým autorům, či tendenčnost uveřejňovaných příspěvků. Spíše naznačil její obecný příklon k tradičním způsobům výtvarného vyjádření, jejímu zaujetí lidovým uměním a zdrženlivý postoj vůči rozmachu moderních uměleckých směrů jako byly secese, impresionismus, apod. Žákavec mimo uvedené studie sepsal například dílo věnované vztahu Tyršova díla k francouzskému filozofu

---

⁵ VLČEK, Václav. Renáta Tyršová. *Světozor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1885, roč. 19, č. 50, s. 795 – 797.

⁶ ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*. 1. vydání. Editor František Táborský. Praha: Národní rada československá, 1926, s. 15 – 161.

Hippolitu Tainovi, z něhož Tyrš a potažmo i Tyršová čerpali podklady pro své teoreticky laděné práce.⁷

Z odborných monografií věnovaných v poslední době osobnosti Renáty Tyršové je stěžejní především práce Ireny Štěpánové⁸. Autorka, která je svým zaměřením etnoložka, podala velmi detailní popis životních osudů Tyršové, největší pozornost však nutně z povahy svého odborného zaměření věnovala druhé polovině jejího života, kdy se rozvinul zájem o lidovou kulturu a o výuku ručních prací na dívčích školách. Pracovala však velmi dobře se vzpomínkovými knihami na členy rodiny, stejně jako s osobní korespondencí Tyrše a Tyršové. Štěpánová podala velmi precizní pohled na život Renáty Tyršové, z něhož bylo možné vyjít při nástinu životopisu v předkládané práci.

V roce 2012 byla u příležitosti 150 let od založení Sokola publikována rovněž monografie Roberta Saka věnovaná osobnosti Miroslava Tyrše.⁹ Její zaměření se vztahuje nejvíce k Tyršově činnosti spolkové a společenské, avšak neopomíjí ani aktivity na poli výtvarných umění a pedagogiky. V podtitulu knihy je Tyrš uveden jako: „Sokol, myslitel, výtvarný kritik.“ Významněji se Tyršovým vztahem k výtvarnému umění zabývá pouze jedna kapitola práce, která však přináší cenný přehled především osobní korespondence, či toho, co o Tyršovi napsali význační čeští esteti, filozofové a teoretici umění. Problematice rodinného života manželů Tyršových je věnováno poměrně málo prostoru. Pro uvedení do širších souvislostí je však nezbytné i tuto publikaci zmínit.

V posledních letech byla osobnost Renáty Tyršové předmětem zkoumání menších případových studií, uveřejňovaných ve sbornících především se zaměřením na gender studies. Jednalo se o sborník z konference ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy z roku 2005, která byla obecně věnována problematice žen umělkyní ve 19. a 20. století¹⁰ a příspěvek ve sborníku *Artemis a Dr. Faust*, věnovaný pozici žen v české umělecké kritice stejného období.¹¹ I tento zájem dokazuje, že osobnost Tyršové je českou historiografií umění přijímána jako důležitá a je jí věnováno stále více prostoru. Výše zmíněná literatura však práci

---

⁷ ŽÁKAVEC, František. *Příspěvek k poznání vztahu Tyršova k Tainovi*. 1. vydání. Bratislava: Filosofická fakulta university Komenského, 1935. Spisy / Universita Komenského v Bratislavě. Filosofická fakulta. č. 18.

⁸ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*. 1. vydání. Litomyšl: Paseka, 2005. ISBN 80-718-5693-2.

⁹ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*. 1. vydání. Praha: Česká obec sokolská, 2012. Velké postavy českých dějin (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-239-2.

¹⁰ Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy ve dnech 11. a 12. října 2005. 1. vydání. Editor Marcela Šášinková. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum, 2005. ISBN 80-239-5958-1.

¹¹ *Artemis a Dr. Faust: ženy v českých a slovenských dějinách umění*. 1. vydání. Editor Milena Bartlová, Martina Pachmanová. Praha: Academia, 2008. Žena a věda, sv. 3. ISBN 978-80-200-1607-2.

Tyršové v umělecké kritice věnovala jen omezený prostor, ideově i odborně se obsáhlou prací této autorky doposud nikdo separátně nevěnoval.

Renáta Tyršová vstoupila rovněž do beletrie, román inspirovaný jejím životem vydal roku 1938 pod názvem *Statečná žena: román ze života velké ženy* v Nakladatelství České obce sokolské Jan Petrus.¹² Beletristickým způsobem byla zpracována i kniha autorky Zory Dvořákové o Miroslavu Tyršovi, kde je pozornost věnována zejména počátku vztahu obou manželů.¹³

Aby bylo možné předložit první výsledky zkoumání na vytyčeném poli, je nezbytné prostudovat i obecnou literaturu zaměřenou na problematiku gender studies. Pro toto téma a zejména pro téma žen pronikajících do vědeckého (mužského) světa existuje v současné době několik studií a monografií, shrnujících výsledky dosavadních bádání. Jedná se především o sborník *Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000 – 2001*, kde jsou publikovány výstupy z pracovního semináře s názvem *Bádají ženy jinak? - Postavení žen ve vědě*.¹⁴ Tento seminář reflektoval nejen vědecké bádání v současné době a počet žen zastoupených na vědeckých pracovištích, ale zaměřil se i na historii žen vědkyň v průběhu 19. století. Velmi přínosnou práci z hlediska metodologického přinesla v tomto ohledu i monografie věnovaná Albertu Einsteinovi a jeho první manželce Milevě Marićové.¹⁵ Tato publikující a přednášející fyzička se podílela významně na manželových výzkumech před první světovou válkou, společně se zabývali například zkoumáním a definováním speciální teorie relativity. Když Albert Einstein obdržel v roce 1922 Nobelovu cenu za své dílo, finanční prostředky poukázal své první manželce. Pro mnohé pozorovatele se jednalo o částečné uznání manželčiných zásluh, které nebyly uvedeny oficiálně. Výše uvedená monografie se zabývá právě zkoumáním podílu obou manželů na převratných vědeckých objevech. Podobné metody lze uplatnit i u manželského páru Tyršových, kde po určitou dobu Renáta zastávala vědeckou práci svého manžela, aniž by si veřejnost povšimla rozdílu v kvalitě předkládaných prací.

---

¹² PETRUS, Jan. *Statečná žena: román života velké ženy*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1938.

¹³ DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. 1. vydání. Praha: Olympia, 1989.

¹⁴ *Semináře Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000-2001*. 1. vydání. Editor Magdaléna Pokorná. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy v nakl. Arenga, 2002. ISBN 80-728-5015-6.

¹⁵ TRBUHOVIČ-GJURIČ, Desanka. *Ve stínu Alberta Einsteina*. 1. vydání. Praha: Academia, 2007. Žena a věda, sv. 2, ISBN 978-802-0014-641.

3. Česká výtvarná kritika v druhé polovině 19. a na počátku 20. století

Hlavní téma této práce není možné analyzovat bez elementárního nástinu dějin české výtvarné kritiky ve sledovaném období. Ačkoli se jedná o problematiku, která představuje přirozenou součást našeho vnímání výtvarného umění, stejně jako o jednu ze základních institucí novodobého výtvarného umění, nebyla jí doposud v našem prostředí věnována obsáhlejší pozornost a to včetně absence komplexní monografie. Existuje však několik velmi dobrých případových studií, které se zabývají alespoň nejzásadnějšími osobnostmi dějin české výtvarné kritiky a okrajově i jejím vývojem. Mezi nimi je nutné zmínit především práci Hany Volavkové věnovanou srovnání osobností dvou zakladatelů moderní české výtvarné kritiky Jana Nerudy a Karla Purkyně.¹⁶ Další z prací věnujících se ještě starší historii, především německy psané výtvarné kritice českého umění první poloviny 19. století, je příspěvek Romana Prahla ve Sborníku prací z konference Archivu hlavního města Prahy z let 1996 a 1997.¹⁷ Mimo těchto příspěvků je možné základní nástin vývoje oboru sledovat ve vysokoškolské učebnici Jiřího Hájka, která je věnována problematice kritiky v obecné rovině a dále je v podkapitolách vztahována k jednotlivým uměleckým oborům, přičemž kapitolu věnovanou výtvarnému umění zpracoval kvalitním způsobem Petr Wittlich.¹⁸ Základní vývojovou linku české výtvarné kritiky je možné nalézt v předmluvě k publikaci věnované výtvarným kritikám F. X. Šaldy.¹⁹ Obecně jsou pak vývoji českého dějepisu umění ve sledovaném období věnovány životopisné črty v dvoudílné publikaci Kapitoly z českého dějepisu umění²⁰, či v předmluvě sepsané Jiřím Kotalíkem k soubornému vydání teoretických a kritických prací Miloše Jiráňka.²¹ V posledních několika letech se navíc problematika výtvarné teorie a kritiky objevuje jako vedlejší téma některých závěrečných vysokoškolských pracích, především z Masarykovy univerzity v Brně.²²

¹⁶ VOLAVKOVÁ, Hana. Výtvarná kritika Jana Nerudy a Karla Purkyně. *Umění: časopis Kabinetu teorie a dějin umění Československé akademie věd*. Praha: Akademia, 1967, roč. 15, č. 1, 2, s. 66 – 82, 177 – 201. ISSN 0049-5123.

¹⁷ PRAHL, Roman. Počátky a „konce“ výtvarné kritiky v Praze. In *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech: Praha - město zpráv a zpravodajství*. 1. vydání. Editor Olga Fejtová, Václav Ledvinka, Jiří Pešek. Praha: Scriptorium, 2001. Documenta Pragensia (Scriptorium). ISBN 80-861-9729-8.

¹⁸ HÁJEK, Jiří. *Teorie umělecké kritiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Učebnice pro vysoké školy.

¹⁹ SVRČEK, Jaroslav B. F. X. Šaldy boje a zápasy o výtvarné umění. 1. vydání. Praha: Melantrich, 1947.

²⁰ *Kapitoly z českého dějepisu umění*. Kol. autorů. 1. vydání. Praha: Odeon, 1986.

²¹ KOTALÍK, Jiří. Výtvarně kritické dílo Miloše Jiráňka. In: JIRÁNEK, Miloš. *O českém malířství moderním a jiné práce*. 1. vydání. Praha: SNKLU, 1962. s. VII – LXIV.

²² Například SVRČKOVÁ-NEDEVOVÁ, Markéta. *Český impresionismus a vnímání impresionismus v české výtvarné kritice v éře fin de siècle*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta,

Slovo kritika pochází z řeckého slova krinein, které znamená třídit, rozebírat, činit výběr, vykládat důvody či vyšetřovat.²³ Není bez zajímavosti, že většina těchto slov přešla do našeho pojetí slova kritika jako takového. Umělecká kritika je pak definována jako jedna ze tří složek vědy o umění, která zkoumá jeho podstatu, původ a společenský charakter. Za jeden z předstupňů umělecké kritiky bývá nejčastěji uváděna helénistická alexandrijská textologicko–kritická škola, mezi jejíž zástupce patřil například filozof Aristarchos. Určité prvky kritického myšlení o umění nalezneme v méně systematickém pojetí i u dalších (v některých případech straších) myslitelů, mimo jiné u Gorgia, Sokrata, či Platona. Nejzásadněji se danému tématu z antických autorů věnoval Aristoteles, byť nikoli nezbytně v rovině výtvarného umění. Formuloval především obecně pohled na umění a jeho společenskou funkci, prospěšnost a neprospěšnost. Snažil se také o ucelený výklad charakteru umění a jeho vztahu ke skutečnosti, dále specifčnosti uměleckého poznání a jeho zákonitostí. Na výše uvedené navazovali v období pozdní antiky například Jan Zlatoústý, či Pseudolonginos. Další významný rozvoj kritického myšlení, ale také teorie umění je možné pozorovat v době renesanční, kdy se mimo osobností typu Giorgia Vasariho a Karla Manderu²⁴, objevily znovu i speciální typy „psaní o umění“, jako byly například ekfáze, tedy obhajoby jednotlivých druhů umění, především malířství a sochařství.²⁵

Základy moderní výtvarné kritiky však můžeme pozorovat až v době osvícenství a je možné spojit ji s významnými jmény Denise Diderota, Joachima Winckelmanna, Gottholda Lessinga, Johanna Wolfganga Goetha a dalších. Psaní o umění (až již obecné, či výtvarně zacílené) se začalo v tomto období stávat svébytnou disciplínou, jíž se již nevěnovali jako v předchozím období praktikující umělci, ale vědci s širokým rozhledem, kteří mimo této své práce vytvářeli rámce pro vznik nových vědních disciplín. Počátky tištěné umělecké kritiky určené pro nejširší skupiny obyvatelstva byly poté spojeny především s rozmachem tištěných médií v první polovině 19. století. V českém prostředí se poté (jako mnohé další fenomény kulturního a společenského života) vývoj výtvarné kritiky významným způsobem propojil s tzv. národním obrozením. Prvky národností emancipace se prolínaly oborem významně po celé 19. století a byly velmi podstatným rysem rovněž prací manželů Tyršových, potažmo

---

Sdružená uměnovědná studia. KRUPKOVÁ, Petra. *Role umění na přelomu 19. a 20. století pohledem Renáty Tyršové a Zdenky Braunerové*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Sdružená uměnovědná studia.

²³ HÁJEK, Jiří. *Teorie umělecké kritiky*, s. 120.

²⁴ Oba prosluli především zpracováním životopisů významných umělců.

²⁵ Ekfráze je možné nalézt již v antickém psaní o umění, v průběhu raného novověku se jejich popularita značně rozvinula a byly významně využívány.

Renáty Tyršové v době její samostatné práce. Jak je uvedeno v práci F. X. Šaldy *Boje a zápasy o umění výtvarné*, česká výtvarná kritika se rozvíjela na následujících základních námětových okruzích:

- 1) otázka vztahu mezi národním a světovým uměním
- 2) otázka výtvarné hodnoty
- 3) otázka aktivního vztahu umění ke společnosti a životu²⁶

V průběhu první poloviny 19. století se postupně konstituovala rovněž zavedená podoba tištěného kritického příspěvku. Docházelo k tomu především v návaznosti na rozvoj spolkové činnosti a rozvoj odborného školství v rámci výtvarného umění. Díky těmto změnám, které výrazně modernizovaly do té doby na cechovní bázi fungující obor výtvarného umění, se začaly pořádat umělecké výstavy, které byly uskutečňovány především v Praze a zaměřovaly se na prezentaci českého umění, postupně i v kontextu umění zahraničního. Již v době jejich počátků byly podrobovány kritikám, čímž byla v podstatě založena tradice její tištěné podoby. Ačkoli se jednalo ve své době o průlomové počiny z hlediska organizace českého kulturního života, nebyly výstavy např. Krasoumné jednoty vždy hodnoceny zcela kladně. Ještě na konci 19. století je Karel Boromejský Mádl hodnotil jako: „...nejvíce podobny půjčovním knihovnám a jejich pele – mele řídícím se jedině okamžitým přílivem produkce, v nichž sice tu a onde leží zrnko zlata, ale zavalené průměrem a co je ještě pod ním.“²⁷

Přesto však právě spolky a jimi postupně prosazované výstavy, potažmo i přednášková činnost, znamenaly faktické vytvoření podhoubí pro vznik české výtvarné kritiky. V této souvislosti byla činná například Krasoumná jednota, která ve 30. letech 19. století založila tradici pravidelných výstav, které se postupně přesunuly z Klementina do Clam–Gallasova paláce, na Žofín a v roce 1884 poté do nově vybudovaného Rudolfinu. Dále to byly Jednota umělců výtvarných, Umělecká beseda a Spolek výtvarných umělců Mánes. Mnoho z těchto spolků bylo propojeno s časopisy jako byly *Volné směry*, *Dílo*, *Moderní revue*, či *Světobzor*. Z odborných škol se poté na rozhybávání českého výtvarného života podílely jak Akademie výtvarných umění, tak Uměleckoprůmyslová škola.

Rovněž propojení výtvarné kritiky s literaturou a její kritikou bylo pro rozvoj oboru v našem prostředí signifikantní. Docházelo dokonce k tomu, že výtvarné kritiky byly psány

²⁶ SVRČEK, Jaroslav B. *F. X. Šaldy boje a zápasy o umění výtvarné*, s. 13.

²⁷Tamtéž, s. 15.

redaktory periodik zaměřených primárně literárně²⁸, nebo samotnými literáty a literárními kritiky. Do této skupiny autorů můžeme bezpochyby zařadit Jana Nerudu (1834 – 1891), který kromě literárních kritik publikoval i výtvarné recenze. Jeho zásluhy v tomto oboru lze bezpochyby spatřovat ve faktu, že jako jeden z prvních na našem území přenesl rovinu výtvarné kritiky do roviny každodenní problematiky a podal ji širokému čtenářstvu sdílným jazykem. Neruda byl při psaní svých příspěvků do jisté míry determinován svým literárním zaměřením a hledal ve výtvarných dílech především příběhy, zaměřoval se hlavně na náměty děl a již méně na jejich technické / výtvarné zpracování. Jeho pozornost byla proto upírána především k dílům s historickými náměty. Mezi umělce, jejichž dílo vyzdvihoval, patřili Brožík, Čermák a Maixner, naopak, jeho výtkám se nevyhnula tvorba Karla Purkyně, v jehož díle pozoroval „zhanebnělou manýru“.²⁹ Ve svých příspěvcích se nevěnoval jen referátům z právě probíhajících výstav, ale také portrétním skicám jednotlivých českých i zahraničních umělců, jako Václava Levého, Josefa Mánesa, či Gustava Courbeta. Formální podoba jeho příspěvků však stále připomínala spíše fejetony se zaměřením na popis uměleckých děl. Jako hlavní spojovací téma svých příspěvků stavěl Neruda požadavek na vymanění se českého umění z cizích vlivů a jeho emancipaci, čímž zcela naplnil jeden ze základních uzlových bodů české výtvarné kritiky - otázku vztahu českého a zahraničního umění. Ve svém přístupu k výtvarné kritice nebyl osamocen, mezi další literáty, kteří se okrajově věnovali umělecké kritice patřili také Vilém Mrštík či Karel Matěj Čapek Chod.³⁰ Jejich práce však v žádném směru nepředčila práci Jana Nerudy a držela se v intencích spíše zpravodajských příspěvků věnovaných současnému výtvarnému dění.

Nerudovým současníkem, oponentem a zároveň spoluzakladatelem moderní české výtvarné kritiky byl právě Karel Purkyně (1834 – 1868). Ten představoval prototyp tvořícího umělce, který se okrajově zabýval i psaním o umění. Jeho příspěvky poprvé v dějinách české výtvarné kritiky představovaly cestu, jak se osvobodit z diletantismu, z pouhé vnější popisnosti a náládovosti. Hlavním bodem jeho zájmu byla výtvarná stránka uměleckého díla a látková charakteristika. Stavěl se především za moderní umělecké směry, v jejichž intencích sám tvořil, zejména realismus povyšoval nad dosud dominující historickou malbu. Jako další byt' poněkud pozdější příklad praktikujícího umělce, který se příležitostně věnoval umělecké

²⁸ Zejména se jednalo o počáteční období české výtvarné kritiky ve 30. a 40. letech 19. století.

²⁹ VOLAVKOVÁ, Hana. Výtvarná kritika Jana Nerudy a Karla Purkyně. *Umění: časopis Kabinetu teorie a dějin umění Československé akademie věd*, s. 68.

³⁰ Karel Matěj Čapek Chod kromě reportáží z výstav diletoval rovněž i v oblasti umělecké, či konkrétněji vytýrané teorie.

kritice, je možné uvést Miloše Jiráňka (1875 – 1911) zaměřujícího se na výtvarné pojetí děl jednotlivých umělců. Své příspěvky věnoval významným českým tvůrcům, například Alšovi, Chittussimu, Mánesům, Purkyněmu, Pinkasovi, apod.

Po dvojici průkopníků Neruda – Purkyně a jim typově podobných autorů nastoupila další generace, která již nově disponovala formálním vzděláním a věnovala se kritice v propojení s jinými teoretickými disciplínami zaměřenými na výtvarné umění. Do této skupiny patřil bezpochyby Miroslav Tyrš, kterému je v předkládané práci věnován prostor separátně a dále například Karel Boromejský Mádl (1859 – 1932). Mádl představoval prvního českého kritika, který měl skutečně kunsthistorické vzdělání, neboť byl prvním (alespoň neoficiálním) českým žákem tzv. vídeňské školy dějin umění.³¹ Po svém návratu ze studií do Prahy se věnoval výuce textilního umění a později i dějin umění na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. Vzhledem ke své erudici, znalostem a rozhledu neváhal velmi účinně formálně hájit mladé začínající umělce, kteří ve své práci vycházeli z realismu a své působení v tištěných médiích³² chápal jako příležitost, jak oslovit široké spektrum obyvatel. Jako jeden z prvních se snažil uměleckou výtvarnou kritiku pojmut nikoli jako sérii výtek a doporučení jednotlivým tvůrcům, či jako portrétní skici, ale jako skutečnou vědeckou disciplínu. Ta však podle jeho názoru mohla být seriózní jen tehdy, měl-li kritik dostatečné estetické znalosti a historické vzdělání. Mohl proto také dobře akcentovat nejen umění současné, ale rovněž historické. Dalším zástupcem této skupiny byl Otokar Hostinský (1847 – 1910), který prošel odborným školením a který uměnovědné bádání považoval za součást všeobecné kulturně-historické vzdělanosti. Věřil velmi silně v umělecký pokrok, který zdůvodňoval postupným růstem kulturnosti. Během své práce vyzdvihoval především požadavek empirického formalismu, který by vycházel z konkrétních faktů. V tomto aspektu byl v rozporu s dalším svým současníkem, Josefem Durdíkem (1837 – 1902), který založil svoji práci na spekulativní estetice. Zástupcem této skupin byl i František Xaver Harlas (1865 – 1947), který vstoupil do obecného povědomí články v kulturním a denním tisku v první polovině 90. let 19. století. Názorová orientace Harlase se utvářela v průběhu 80. a 90. let a byla signifikantní zejména snahou o zachování všeho mizejícího, k čemuž odkazuje rovněž jeho tzv. fotografická metoda. Pokrok ve vývoji výtvarného umění spatřoval především v přibližování ideálu přirozené malby, neboť umění podle něj nemohlo žít bez přírody.

³¹ Byť v rovině neformálního navštěvování přednášek Eitelbergera z Edelbergu a Thausinga.

³² Publikoval mimo jiné v Ruchu, Květech, Světozoru, České revue, Volných směrech, Zlaté Praze, Památkách archeologických a místopisných, či Národních listech.

Česká výtvarná kritika prodělala v průběhu 19. století velmi bouřlivý vývoj od jednoduché reportáže z jednotlivých uměleckých výstav, přes poučené vhledy do problematiky sepsované nikoli teoretiky a kritiky specialisty, ale literáty a tvořícími umělci až po práce skutečné výtvarné kritiky a teoretiky, mezi nimiž své nepopiratelné místo měli i manželé Tyršovi. Velmi významným a pro zkoumané období typickým jevem bylo propojení umělecké teorie a kritiky s národní emancipací a používání umění jako prostředku sebevyjádření v rámci národnostního boje. Tyto elementy rovněž silně poznamenaly dílo manželů Tyršových.

4. Život (1854 – 1937)

V následující kapitole bude podán nástin životních osudů Renáty Tyršové, které byly významně provázány s její odbornou prací. Významnou roli v životě Tyršové hrál její otec, zakladatel Sokola Heinrich³³ Fügner, který se narodil v roce 1822 do rodiny obchodníka s plátnem a kartounem Petra Fügnera. Jednalo se o německy mluvící rodinu žijící v Praze. Po smrti staršího bratra byl Heinrich v dětství velmi důsledně připravován na převzetí otcovy živnosti, dostalo se mu důkladného vzdělání u německých piaristů, stejně jako obchodní praxe, kterou si odbyl u kupce Bachheibla v domě U tří zvonků. Dalším místem Fügnerova vzdělání byl Terst, kde se měl naučit cizím jazykům a jejich užívání v běžné konverzaci. Fügner zde ovšem, kromě získání lepších znalostí v oblasti obchodu a světových jazyků, nasál atmosféru Itálie, právě prožívající své národního obrození. Po návratu do Prahy si na základě pozitivních zkušeností z pobytu v Itálii u otce vydobyl možnost dále cestovat a vydal se přes Paříž do Londýna. Zde poznal atmosféru velkoměsta poskytující mu nové pohledy na problematiku podnikání, bankovníctví a pojišťovnictví, ale rovněž zde pilně navštěvoval i zoologickou a botanickou zahradu, muzea, galerie a přirozeně si všímal také architektury.³⁴

Po návratu již nebyl Heinrich Fügner spokojen s atmosférou provinční Prahy a začal se svým chováním vymykat obvyklému životnímu stylu. Žil v Krakovské ulici spolu se svou sestrou Julií, které se po velmi krátké době rozpadlo manželství s doktorem Paulusem a dělala od té doby svobodnému bratrovi hospodyní. Jako mladý muž z dobré rodiny s kosmopolitním názorem na svět prožil Fügner revoluční rok 1848 coby aktivní účastník dění, stal členem a důstojníkem Národní gardy a scházel s dalšími podobně smýšlejícími mladými muži, například malířem Jaroslavem Čermákem.³⁵

V roce 1853 se Fügner oženil s Kateřinou Tureckou, kterou poznal během společenských návštěv vykonávaných v salonu jejích rodičů.³⁶ Kateřina rovněž pocházela z jazykové německé pražské rodiny, s češtinou výrazněji pokročila až v manželství. Mladí manželé brzy začali vést nový samostatný salon, kam přicházelo množství lidí, mezi nimi i

---

³³ Českou variantu jména začal používat až v době své dospělosti. TYRŠOVÁ, Renáta. *Jindřich Fügner: Paměti a vzpomínky na mého otce*, s. 7.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Právě obrazu otcova přítele věnovala jako začínající spisovatelka a kritička Renáta Tyršová věnovat svůj první velký příspěvek v Národních listech.

³⁶ Fügnerův otec Petr chtěl, aby se jeho syn oženil s dcerou libereckého průmyslníka Liebiga Marií, která by rodině přinesla značné věno a zároveň upevnění vztahů ve sféře textilního průmyslu, což bylo pro podnikání Fügnerových velmi důležité. Syn však projevil vlastní vůli a dovršil tím přerod ze spořádaného syna z dobré rodiny na mladého muže s vlastním názorem. ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*, str. 20.

učitelé češtiny, kteří měli manžele Fügnerovi naučit tento (pro ně) cizí jazyk. Necelý rok po svatbě dne 31. července 1854 se narodila jediná dcera manželů Renáta. Neobvyklé jméno, zvolené na přání otce, bylo odkazem na významného francouzského filozofa René Descarta.

Vzhledem k tomu, že paní Kateřina Fügnerová učinila během prvních let manželství ve studiu češtiny větší pokroky než její manžel, vyžadoval Fügner, aby s dcerou během jejích prvních let mluvila zásadně česky. On nadále hovořil německy, což byla záležitost, která jej především vzhledem k jeho politické orientaci velmi trápila. Snažil se tedy alespoň zajistit „příhodný slovanský“ vzhled své dcery a objednal pro ni například typickou polskou čapku, či slovanský kabátec. Manželce, která zásahy do vzhledu svých i dceřiných šatů snášela jen velmi těžce, rovněž zakoupil vhodné oblečení, například kožich polského střihu a donutil ji ostříhat dlouhé vlasy a upravovat si je do více „vlasteneckého“ krátkého účesu.³⁷ Celá rodina se postupně odkláněla od svých německých známých a hledala nové přátele mezi českými vlastenci. Heinrich Fügner se v průběhu 50. let výrazněji zapojoval do politiky, v roce 1861 pak byl zvolen do městské rady za Staré Město. V této době se také přiklonil k počeštěnému tvaru svého křestního jména.³⁸ Výchova dcery se odbývala v klasických dimenzích vzdělání, které bylo poskytováno dívkám v měšťanských rodinách, kromě základních dovedností (jako bylo čtení, psaní a počítání) získávaných doma brala dále hodiny klavíru, kreslení, ale věnovala se také osvojení si základů ručních prací.

Fenomémem, který výrazně vstoupil do života Fügnerovy rodiny a který její chod již navždy ovlivnil, byl Sokol. Tato organizace představovala pro Fügnerovi, ale nejen pro ně, možnost věnovat se tělesným cvičením, ale také pohybovat se ve společnosti podobně smýšlejících osob. První impulzy k založení této organizace se objevily na počátku 60. let 19. století, v únoru roku 1862 potom došlo k oficiálnímu svolání valné hromady spolku. Celý rok byl poté ve znamení tělocvičných aktivit, dlouhých pobytů v přírodě a výletů do okolí Prahy, kterých se účastnila celá rodina.³⁹ V tomto roce se Fügnerovi rovněž společně vydali do Itálie, do Terstu a Benátek, kde se Renáta poprvé mohla setkat s kulturou a uměním této země. Již roku 1865 však na zánět způsobený otravou krve zemřel Jindřich Fügner. Jeho smrt znamenala velký zlom pro chod jeho rodiny, i organizace, kterou pomáhal založit. V této době se do Renátina života začal více zapojovat otcův přítel Miroslav Tyrš, který se postupně ujal pozice Renátina domácího učitele.

---

³⁷ TYRŠOVÁ, Renáta. *Jindřich Fügner: Paměti a vzpomínky na mého otce*, s. 15.

³⁸ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*, s. 24 – 35.

³⁹ Tamtéž.

Miroslav Tyrš se narodil roku 1832 do rodiny MUDr. Vincenze Tierche⁴⁰, domácího lékaře hrabat Thunů v Děčíně, odkud se rodina několik let po chlapcově narození v roce 1832 přestěhovala do Vídně. Zde zemřel Tyršův otec a tak se rodina opět odstěhovala do Čech, na Mladoboleslavsko. Později po smrti matky byl svěřen do péče strýce žijícího v Praze. Dostávalo se mu zde vzdělání a zároveň rozvoje těla, když navštěvoval tělocvičný ústav Rudolfa von Stephanyho v Ledeburském paláci. Studoval rovněž intenzivně češtinu, jazyk, který se v jeho rodině příliš nepoužíval. Dobré výsledky při studiu gymnázia jej postrčily ke studiu vysoké školy – nejprve práv, ze kterých později přestoupil na filozofickou fakultu, navštěvoval ovšem také kurzy anatomie na lékařské fakultě.⁴¹ Díky vzdělání se mu podařilo získat místo vychovatele v rodině průmyslníka Bartelmuse v Novém Jáchymově. V této době se rovněž poprvé setkal s rodinou Jindřicha Fügnera. Muži se postupně stali blízkými přáteli, neboť oba pocházeli z velmi podobného jazykově německého prostředí a sdíleli stejné názory na svět, politiku a umění. Postupně se v jejich hlavách začal rodit nápad na vznik tělocvičné jednoty, která by reprezentovala jejich názory. Tyto snahy vyvrcholily vznikem Sokola v roce 1862.⁴²

Od druhé poloviny 60. let 19. století se však Tyršovou denní povinností stalo rovněž vychovávat dceru zesnulého přítele. Samozřejmě se věnoval i dalším aktivitám, ať to již byla kariéra politická, cesty do zahraničí (navštívil například Londýn) práce v Sokole, či studium. Především však stále usiloval o akademickou kariéru a získání pozice přednášejícího na univerzitě. Pomalu však do jeho života začal vstupovat rodící se vztah k Renátě Fügnerové, který začal postupně překračovat pouhý vztah učitel – žačka. Zároveň se již v této době začaly u Tyrše projevovat příznaky psychických chorob, především maniodepresivní psychózy. Počátkem 70. let 19. století vznikl časopis Sokol, kterému se Tyrš intenzivně věnoval, redigoval, psal, získával nové informace. Pomáhala mu také Renáta Fügnerová, která mu utřídila jeho antické album (obrazy dokumentující Tyršovy cesty a podklad pro jeho uměnovědnou práci). Začala se rodit stat' Tělocvik v ohledu estetickém a první náčrty Laokoona, studie, která měla pro Tyrše osobně veliký význam. Pro lepší stylotvorné a časové zařazení sochy se Tyrš rozhodl s pomocí členů Sokola vytvořit živou kopii sousoší, u které

---

⁴⁰ Pravopis příjmení kolísal, objevuje se rovněž Tirsch, Tiersch, apod.

⁴¹ Stále se věnoval tělocvičným aktivitám, v době vysokoškolských studií to bylo na Malypetrově tělocvičném ústavu. Zájem o tělo v propojení s krásnou dušou se objevuje i v Tyršově díle uměnovědném a tyto zájmy po něm zdědí i jeho žena Renáta.

⁴² TYRŠOVÁ, Renáta. *Miroslav Tyrš: Jeho osobnost a dílo. Podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*, s. 2 – 15.

přesně měřil proporce. Tyrš začal publikovat i v dalších časopisech, jako byla nově vznikající Osvěta, kde v roce 1872 vyšel i Laokoon⁴³, dále Národní listy, Světozor, apod. Kromě psaní přednášel v Umělecké besedě o kompozici, estetice a dějinách umění, či přeložil do češtiny práci Hippolita Taina O podstatě díla uměleckého.⁴⁴ Renáta mu již jako jeho studentka pomáhala připravovat přednášky i podklady pro vědeckou činnost – především utříd'ovala nově vzniklou a velice rychle se rozrůstající sbírku fotografií a korespondovala s nakladatelstvími. Postupem doby vztah obou lidí přerostl do velmi familiérní roviny. Pár začal pomýšlet na svatbu, proti které se zpočátku stavěl především poručník Renáty Karel Löschner, ovšem časem stejně jako její matka Kateřina Fügnerová svůj souhlas udělil. Svatba Miroslava Tyrše s Renátou Fügnerovou se odehrála dne 28. srpna roku 1872.⁴⁵

První společná cesta vedla novomanžele do Drážďan, kde se věnovali studijním povinnostem – dopoledne studovali ve sbírkách, odpoledne a večer vše utříd'ovali, pracovali s publikacemi. Již nyní se Renáta vymanila z role pouhé pomocnice a byla rovnocennou partnerkou – sama vypracovávala úkoly týkající se především analýzy kompozice a koloritu obrazů.⁴⁶ Manželé získali během cesty velké množství materiálů, které byly klíčové pro několik dalších let, kdy z nich čerpali pro příspěvky uveřejňované v Osvětě a Světozoru. Práce na nich tvořila důležitou součást profesního působení dvojice, mimo to se věnovali dalším projektům – Tyrš například pomýšlel na samostatnou publikaci o Rafaelovi, na které byl domluven s nakladatelem Juliem Grégrem.

Rok po svatbě získal Tyrš stipendium od Svatoboru, které mu konečně mělo pomoci uskutečnit další z jeho snů, velkou italskou cestu. Na tu se spolu s manželkou začali připravovat studiem italštiny. Během cesty se jim podařilo procestovat většinu velkých italských měst a získat tak množství obrazového materiálu, vztahujícího se především k antickému a renesančnímu umění, které jim opět pomohlo zkvalitnit práci v Praze. Tam se po návratu Tyrš stal členem poroty na výzdobu Národního divadla, věnoval se dále snahám o získ akademické pozice a publikoval. Když se pod návalet práce Tyršův stav opět zhoršil, vydali se společně na ozdravný pobyt opět do Itálie. Delší dobu pobývali v Pise, kde se

---

⁴³ V roce 1873 vyšel jako samostatná knižní publikace v Koberově nakladatelství.

⁴⁴ TAINÉ, Hippolyte Adolphe. *O podstatě díla uměleckého*. 1. vydání. Přeložil Miroslav Tyrš. Praha: Nakladatelství J. Otto, 1873.

⁴⁵ Podoba Renáty Tyršové v době sňatku, viz obr. 1, Fond *Miroslav Tyrš a Renata Tyršová*. Památník národního písemnictví, Literární archiv, blíže neřazeno. Tato podobizna byla pak užita i pro zhotovování dopisních známek s podobou Tyršové, viz obr. 2, tamtéž.

⁴⁶ TYRŠOVÁ, Renáta. *Miroslav Tyrš: Jeho osobnost a dílo. Podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*, s. 2 – 15.

především Renáta často vydávala na cesty po městě, navštěvovala Piazza del Duomo, knihkupectví, obchody s uměleckými předměty. Později pobývali ještě ve Florencii a v Alpách a doplňování kartotéky uměleckých reprodukcí a návštěvy obrazáren vykonávala paní Tyršová většinou sama, neboť Miroslav Tyrš měl zakázáno číst i psát. Po návratu již byla patrná proměna ve vztahu k práci mladé ženy. Renáta Tyršová byla napřímo oslovována redaktory, aby napsala studie věnované velkým jménům světového malířství jako byli Anton Wiertz, Petr Paul Rubens, apod. Začala se také věnovat uveřejňování reakcí na současné dění na české umělecké scéně, například stati o výstavě děl Josefa Mánesa.⁴⁷

Zatímco se Tyršová postupně etablovala jako spisovatelka a kritička umění, její manžel se věnoval stále intenzivněji dráze akademické. Na přelomu 70. a 80. let 19. století se již poněkolkáté pokusil habilitovat na c. k. České vysoké škole technické v Praze. Jako habilitační spis předložil doplněnou studii o Laokoonovi. Ačkoli mu byl profesorský sbor v Praze nakloněn, ze strany vídeňských úřadů byla habilitace zamítnuta. Po rozdělení pražské univerzity na českou a německou část vycítil Tyrš ještě jednou šanci na habilitaci a vypravil se do Vídně získávat konexe pro svoji věc. Podařilo se mu získat jmenování a od podzimu roku 1881 přednášel studentům. Podklady mu připravovala manželka, stejně jako opakovací výstavy – soubor reálií, které se věnovaly probíraným tématům a byly vystavovány v prostorách školy. O dva roky později o Vánocích byl jmenován profesorem pro Filozofickou fakultu. To s sebou přinášelo větší množství práce, následované dalším zhroucením organismu. Tyršovi byly v létě roku 1884 k rekonvalescenci doporučeny tyrolské Alpy, konkrétně ötzské údolí. Lékaři doporučovali, aby vzhledem k povaze nemoci alespoň část pobytu trávil sám, proto za ním manželka měla dorazit až po několika týdnech. Když však přijela, zjistila, že se její manžel již před několika dny nevrátil z túry. Pátrali po něm jak místní obyvatelé, tak z Prahy narychlo povolání přátelé ze Sokola. O čtrnáct dní později bylo tělo Miroslava Tyrše nalezeno v korytě řeky. Doposud nebylo uspokojivě objasněno, zda se jednalo o nehodu, či o sebevraždu.

Po manželově smrti se vdova musela ihned vrhnout do práce, bylo potřeba zorganizovat smuteční obřad a odpovědět na velké množství kondolencí, které chodily z domova i z ciziny. Dalším úkolem, který na sebe vzala, bylo zorganizování manželovy pozůstalosti a vytvoření výstavy pojednávající o jeho životě a díle. Byla totiž jeho jedinou dědičkou a to jak materiálních statků (včetně knihovny, alb s reprodukcemi uměleckých děl,

---

⁴⁷ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*, s. 115 – 135.

apod.), tak v rovině ideálů, smýšlení a pracovních povinností. Proto se ihned po Tyršově smrti začala věnovat udržování jeho odkazu stejně jako i svému vlastnímu publikování. Netrápily ji materiální starosti, byla jako vdova po zakladateli Sokola příjemcem renty od tohoto spolku a navíc si vydělávala vlastní prací.

Poté, co přešlo prvních několik týdnů po Tyršově skonu, začala jeho vdova trávit více času na výstavách a zaměřovala se (přesně v duchu odkazu svého manžela) čím dál více na sledování českých umělců většinou z generace Národního divadla. Mimo malířů se však začala více zaměřovat na sochaře, jejichž díla a postupy podrobovala přísné kritice, ve které si všímala každé inovace a každého vystoupení z konceptu národního umění. Snažila se ovšem informovat i o dění v zahraničním umění – především francouzském, které bylo pro české tvůrce velkým zdrojem inspirací. V roce 1889 mimo jiné odjela do Paříže na Světovou výstavu, kde obdivovala především prezentované nové architektonické směry, dále si všímala nových expozic malířství a sochařství. Referovala o zastoupení slovanských umělců na zdejších uměleckých přehlídkách. Pod dojmy z návštěvy Světové výstavy si na konci 80. let 19. století Renáta Tyršová začala všímat architektury a urbanismu českých zemí. Z této doby pochází mimo jiné její otevřená kritika asanačních plánů Starého Města a Josefova. Založila si dokonce malou kartotéku mizejících a ohrožených památek a městské architektury, kterou si postupně doplňovala. Mohla se tak dle svého názoru poučeně vyjadřovat i k architektuře tehdejší Prahy, jako bylo stavba Muzea království českého, či Hypotéční banky. Samostatnou kapitolou byla stavba Husova pomníku, kde se Tyršová přikláněla k umístění přímo na Betlémské náměstí, kde Hus působil.⁴⁸

Mimo těchto témat, která do jisté míry kopírovala témata, kterým se věnoval její zesnulý manžel se začala stále více zabývat tím, co ji osobně zajímalo. Jednalo se v první řadě o ženskou otázku, k níž přistupovala nejrůznějšími způsoby. Zpočátku to bylo především publikování statí věnovaných ženám malířkám, jako byla Amálie Mánesová, či Zdenka Braunerová. Dále se začala více zapojovat do aktivit spojených s Americkým klubem dam, jako byla přednášková činnost, spoluorganizování výstav, či do charitativních akcí a také osvěty. Není však možné pohlížet na Renatu Tyršovou jako na českou verzi britských sufražetek, její zájem o emancipaci žen byl součástí širšího myšlenkového konceptu, který jí byl vlastní a který se zaměřoval v první řadě na otázku národní, jejíž byla emancipace a role

---

⁴⁸ Tamtéž, s. 136.

žen ve společnosti nedílnou součástí. Postupně si začala všimnout také problematiky ženského vzdělávání, které se v průběhu let před první světovou válkou stalo jejím výsostným tématem.

Druhým okruhem, kterému se začala více věnovat po manželově smrti, bylo lidové umění. Tyršová byla vedena podobnými impulsy, jako v případě ženské otázky – z jejího pohledu se jednalo o součást široké představy o kultuře a jejím poslání. Nejprve si počala více všimnout folklórních prvků v dílech jednotlivých umělců, postupem času se začala stále více zaměřovat na práci, kterou můžeme nazvat etnologickou. Poprvé se samotný zájem Tyršové o lidovou ornamentiku projevil na výstavě moravských výšivek, které byly prezentovány v roce 1886 v Rudolfinu.⁴⁹ Již v tomto roce rovněž publikovala první práci zaměřenou na národopisné téma (věnovala se problematice velikonočních kraslic).⁵⁰ Velmi významně poté Renáta Tyršová vstoupila do dějin české etnografie díky výstavnické činnosti v letech 1891 a 1892. V roce 1891 proběhla v Praze Zemská jubilejní výstava⁵¹, která kromě průmyslových výrobků a výtvarných děl prezentovala i historii českého království. V rámci historické expozice byla představena i tzv. česká chalupa, jejíž expozici pomáhala Tyršová připravovat. Úkolem Tyršové bylo zajistit adekvátní způsob prezentace artefaktů zaslaných z celého území království. Tato kreativní činnost ji velmi zaujala a spolu s organizačním výborem české chalupy se jí podařilo vytvořit v rámci výstavy ojedinělou expozici. Pro instalování oděvů nechala například vyhotovit voskové figuríny, interiér chalupy vybavit stylovým nábytkem, apod. Díla, která výbor české chalupy získal, byla v průběhu první poloviny 90. let 19. století ještě několikrát prezentována, adekvátní způsob vystavení celé sbírky však nalezen nebyl.

Zájem o ženskou otázku a etnografii se zajímavým způsobem propojily v přípravách na výstavu, která se odehrála v Paříži v roce 1892 pod názvem L'Exposition Industrielle des Arts de la Femme, kam nechala Tyršová, pod dohledem v Paříži v té době žijící Zdenky Braunerové, zaslat část výrobků prezentovaných v předchozím roce v České chalupě. O deset let později byly výrobky prezentovány znovu na podobné výstavě v Paříži a také v Rusku.⁵²

Příklon Tyršové ke školství a jeho problematice v průběhu 90. let 19. století, považuje etnoložka Irena Štěpánová za zcela logický. Většina vzdělaných dam pohybujících se ve společnosti a plnících své funkce v ní, seděla v radách a komitéttech specializovaných škol.

---

⁴⁹ Ornament jako fenomén byl mimo jiné zkoumán i zástupci tzv. vídeňské školy dějin umění, která je jedním ze zdrojů dějin umění jako vědy.

⁵⁰ TYRŠOVÁ, Renáta. Slovanská vajíčka velikonoční. *Světlozor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1886, roč. 20, č. 20, s. 315 – 318.

⁵¹ Konala se sto let po podobné výstavě, která byla uspořádána na počest korunovace Leopolda I. na českého krále.

⁵² ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*, s. 179 – 190.

Tyršová konkrétně od roku 1888 byla členkou komitétu dam pro dozor nad ručními pracemi při Městské pokračovací škole pražské. Postupně se stávala členkou dalších výborů, které jí poskytovaly možnost aktivně vstupovat především do tvorby učebních osnov, ale také dohlížet nad jejich dodržováním.

V průběhu první světové války se Renáta Tyršová věnovala především charitě a osvětě, méně již odborným tématům, stejně tak v letech poválečných. Částečně to bylo dáno jejím pokročilejším věkem, částečně nezájmem nové společnosti o národní a národopisná témata. Významné byly především její filantropické aktivity v Českém srdci, organizaci zabývající se zajišťováním pomoci postiženým válkou. V průběhu 20. let 20. století se věnovala vydávání vzpomínkových knih a bilancování svého života a života svého otce a manžela.⁵³ Renáta Tyršová zemřela v roce 1937 ve věku 83 let.

---

⁵³ Podoba Renáty Tyršové v letech okolo I. světové války, viz obr. 3, Fond *Miroslav Tyrš a Renata Tyršová*. Památník národního písemnictví, Literární archiv, blíže neřazeno.

5. Kritické dílo Renáty Tyršové

V následujícím oddíle práce bude věnována pozornost jednotlivým fázím odborného působení Tyršové v oblasti výtvarné kritiky a teorie. Jako první (a zároveň nejuceleněji) se o periodizaci působení Renáty Tyršové pokusil František Žákavec pro potřeby své stati O umění a umělcích. Žákavec představil velmi ucelený pohled na autorčino dílo, což nebylo možné realizovat bez základního rozdělení do jednotlivých fází. Při členění vycházel autor zejména ze sledování významným životních zlomů v jejím životě, spolu se změnami, které se v dané souvislosti odrazily v publikační činnosti Tyršové. Jednotlivé fáze dle Žákavce jsou následující:

- 1) S Tyršem (konec 60. let 19. století – 1884)
- 2) Ve stopách Tyršových (1885 – 1890)
- 3) Léta devadesátá (1891 – 1900)
- 4) Do šedesátých narozenin (1901 – 1914)
- 5) Za války a po válce (1914 – 1924)⁵⁴

Uvedené členění skutečně velmi dobře reflektuje komplexní vývoj Tyršové jako autorky, pro potřeby předkládané práce je však nutné se nejpodrobněji zabývat především prvními třemi fázemi dle Žákavcova rozdělení. Vzhledem k tomu, že v tomto období (konec 60. let 19. století – 1900) je možné vysledovat více charakteristických úseků, bude členění v předkládané práci následné:

- 1) První pokusy a referáty pod vedením Tyršovým (konec 60. let – 1879)
- 2) Na cestě k samostatné tvorbě (1880 – 1884)
- 3) Následovnice Tyršova odkazu (1885 – 1889)
- 4) Na obranu národního umění (1889 – 1892)
- 5) Folklor jako cesta k pochopení národní identity (1893 – 1903)
- 6) Ústup ze slávy (1904 – 1914)
- 7) Filantropická činnost a bilancování (1915 – 1937)

---

⁵⁴ ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*. 1. vydání. Editor František Táborský. Praha: Národní rada československá, 1926, s. 15 – 161.

Každé etapě bude věnovaná samotná podkapitola, kde budou rozebrány důležité aspekty tvorby Renáty Tyršové v daném časovém období ve vazbě na významné milníky jejího života.

5. 1 První pokusy a referáty pod vedením Tyršovým (konec 60.let – 1879)

Jak bylo uvedeno v nastíněném životopise Renáty Tyršové, již od období puberty⁵⁵ se věnovala pomoci svému učiteli Miroslavu Tyršovi, především s přípravami podkladů pro jeho vědeckou práci. František Zákrejs uvedl, že byla jeho „věcnou spolupracovnicí na poli bádání a spisování uměleckého“.⁵⁶ Tyrš v tomto období bezpochyby formoval její umělecké cítění, způsob myšlení a vyjadřování a to jak úmyslně, tak bezděčně díky tomu, že manželce svěřoval různé pomocné práce na svých člancích a statích. V průběhu 70. let 19. století pak Tyršová začala, v duchu Tyršova stylu, samostatně publikovat některé menší práce. Tyrš sám byl totiž stále více pohlcován snahou o zisk akademické kariéry a nemohl se plně věnovat svým publikačním závazkům.⁵⁷

Společná práce obou manželů je hlavním jmenovatelem tohoto období. V oblasti umělecké teorie pracovali Tyršovi na studii O zákonech komposice v umění výtvarném, která vycházela od roku 1873 na pokračování ve Světozoru. Zde Tyrš na základě triády nastínil, jakým způsobem je možné nahlížet na dílo výtvarného umění.⁵⁸ Když dále pokračoval s prací v teorii umění z hlediska estetiky, zaměřil se i na práce významného francouzského myslitele Hippolita Taina, jehož dílo později také sám překládal, a které mu poskytlo vyhovující metodologické zázemí. Po určitou dobu se věnoval i problematice koloritu ve výtvarném umění.

Během studijních cest, které v dobách zasnoubení a počátků svého manželství podnikali, se Tyršová věnovala právě zkoumání koloritu obrazů, jejich světelné a lineární

---

⁵⁵ V životopise Renáty Tyršové uveřejněném ve Světozoru, bylo dále uvedeno, že od čtrnácti let byla Tyršem systematicky vzdělávána v teorii a dějinách umění. VLČEK, Václav. Renáta Tyršová. *Světozor: obrázkový týdeník*, s. 795.

⁵⁶ ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, s. 20.

⁵⁷ Například od roku 1872 vedl v časopise Osvěta rubriku Rozhledy v umění výtvarném a stejnou rubriku měl od roku 1873 také ve Světozoru.

⁵⁸ 1. Obsahová složka převyšuje formální. 2. Obě složky jsou v rovnováze. 3. Formální složka převyšuje složku obsahovou.

kompozici a v některých případech rovněž provedení.⁵⁹ V archivu Sbírky tělesné výchovy a sportu Národního muzea jsou dodnes uloženy barevné destičky, které jí sloužily pro posouzení účinků určitých barev. Mimo těchto destiček nechal Tyrš za spolupráce své manželky vytvářet i přehledové tabulky, určené buď pro dílo jednotlivě, nebo srovnávající více děl ze stejného období, tak aby mohlo být dosaženo komparace získaných poznatků. Tabulky byly vytvářeny i pro různá historická období, aby Tyršovi lépe pochopili jejich odlišnosti a návaznosti. Takto získaných znalostí později využíval Tyrš i při pedagogické činnosti na vysokých školách.

Další důležitá otázka, která v daném období rovněž rezonovala jak v díle Miroslava Tyrše, tak Renáty Tyršové byla, jak lze uchopit a interpretovat umělecké dílo. K tomu mu sloužily nejrůznější další pomocné kategorie, jako je barva, styl, kompozice. Všímal si však také detailů jednotlivých děl, jako jsou způsoby kreslení vlasů, očí, nosů, čímž se velmi přibližovali Morelliho znalecké metodě založené na pozorování a srovnávání bezděčných detailů. U Tyrše je možné navíc sledovat v 80. letech 19. století zájem o něco, co bude později Aby Warbugem popsáno jako formule patosu. Mezi Tyršovými poznámkami, které jsou dnes uloženy v Národním muzeu se objevují i zápisky, které se věnují problematice pojmání tragédie, radosti, lásky, apod. v různých časových obdobích. Z tohoto osamocенého zdroje nelze usuzovat nakolik vážně a intenzivně se Tyrš podobnými náměty zabýval, avšak můžeme jím doložit nesporně široký záběr působnosti tohoto uměleckého teoretika. Hostinský o Tyršovi píše, že jeho činnost vědeckou ovládala „základní myšlenka o stycích umění s veškerou ostatní vzdělaností, duchovní i hospodářskou, náboženskou i politickou“.⁶⁰

Představený způsob spolupráce manželů popsal sám Miroslav Tyrš a potvrdil tak důležitost Renáty Tyršové pro své bádání a tvorbu: „Pracujeme tak, že má žena všechen materiál chronologicky a logicky sestaví a pak celek z první vody napíše. Takovým způsobem je nyní 14 půlarchů rukopisu hotovo. Já pak dávám tomu definitivní redakci, aby jednotné péro a moje individualita se v tom poznala, také přidávám ještě ledacos, co právě mi napadá.“⁶¹

V době prvních let manželství Tyršových se však postupně Renáta stávala z pouhé pomocnice samostatnou autorkou. Nejprve nacvičovala sloh v rámci úkolů, které jí zadával

---

⁵⁹ Stejně tak díky jazykovému nadání překládala zahraniční statě a připravovala z nich výpisky.

⁶⁰ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, s. 141.

⁶¹ TYRŠOVÁ, Renáta. *Miroslav Tyrš: Jeho osobnost a dílo. Podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek*, s. 40.

sám Tyrš. Kromě obsahové stránky jejích prací bděl nad jejich stylistikou. Zde své manželce doporučoval, aby nezapomínala na přehlednost, správnost, přesnost, rozmanitost, úplnost, rovnováhu, úměrnost, rytmus, eurytmii, příbuznost a shodu, zprostředkovanost, vyrovnanost, jasnost, vytčení hlavního obsahu, zřetelnost, případnost, soustředěnost, nenucenost, živost, charakterističnost a eleganci.⁶²

Mezi první samostatně uveřejněné články Renáty Tyršové patřil referát o výstavě Krasoumné jednoty na Žofíně, který byl na výslovné přání Elišky Krásnohorské otištěn v Ženských listech roku 1872. Tyršová poněkud stydlivě hovořila o svém příspěvku jako o „referátku“.⁶³ Postupně publikovala několik dalších článků například do časopisů Květy, Lumír, apod. Prvním významným příspěvkem věnovaným současnému umění byl roku 1874 v Národních listech publikovaný článek věnovaný Čermákovu Raněnému Černohorci. Požadavek na jeho sepsání přišel opět přímo od vydavatele Národních listů Julia Grégra, který hledal náhradu za stále více zaneprázdněného Tyrše.⁶⁴ Sama Tyršová komentovala tento počín následovně: „Zmocnila se mne tréma z té úlohy. Napsala jsem sice předtím referátek o žofínské výstavě do Ženských listů“⁶⁵, ale Národní listy! s těmi tisíci čtenáři, to bylo něco jiného.“⁶⁶ Stejnému tématu byl poté věnován příspěvek uveřejněný v petrohradském časopise Pčela pod jménem Miroslava Tyrše, Václav Vlček se ale oprávněně domníval, že se jednalo rovněž o dílo Renáty Tyršové, které vycházelo z naprosto totožného konceptu a ze stejných přípravných materiálů a bylo pouze použito pod jménem jejího manžela.

Pokud se týče obsáhlejších příspěvků, patřil mezi první pokusy Tyršové na tomto poli „náčrtek“ životopis Petra Paula Rubense u příležitosti výstavy reprodukcí jeho maleb v Praze.⁶⁷ Náčrtek vycházel z konceptů, které jí vštěpoval Miroslav Tyrš a byl založen na rozpoznání hodnoty uměleckého genia ve vazbě na jeho národnostní ukotvení. Základní otázkou, kterou autorka zkoumala, bylo, kde se bere mistrovství umělce, v čem je zdroj jeho

---

⁶² ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, s. 32.

⁶³ Tamtéž, s. 40.

⁶⁴ S nímž Tyršovi a po smrti Miroslava Tyrše i sama Renáta udržovali velmi čilou korespondenci, jak je možné usoudit z dokumentů dochovaných ve archivních fondech Národního muzea či Památníku národního písemnictví.

⁶⁵ Časopis řídila Eliška Krásnohorská a vydával Ženský výrobní spolek český, založený v roce 1871 skupinou dam v čele s Karolínou Světlou. Časopis přinášel zprávy z kulturního a politického dění, byl důležitý pro české ženské spolky, které byly v té době už běžnou součástí společenského života.

⁶⁶ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*, s. 70.

⁶⁷ TYRŠOVÁ, Renáta. Petr Pavel Rubens. *Lumír: časopis zábavný a poučný*. Praha: Servác B. Heller a Josef V. Sládek, 1878, roč. 6, č. 7 - 8, s. 100 - 103, s. 117- 121.

velikosti? Již na počátku příspěvku si Tyršová odpověděla: „Jen to dílo umělecké je opravdově veliké, jehož tvůrce pojmul v sebe obsah své doby, proniknul k jádru povahy národa svého a z tohoto středu postavy své nám vylíčil.“⁶⁸ I v dalších částech práce, po vylíčení Rubensova životopisu se stále věnovala tématu spojitosti dějin národa s osobní historií umělce jako takového. I přes to, že si přínosu Rubense pro belgickou historii velmi cenila,⁶⁹ vyslovila na několika místech i oprávněnou kritiku jeho díla, především ohledně volby typů a forem těla. Celkově zhodnotila Rubense jako malíře ve své době moderního a progresivního a především velmi oddaného národní věci. Ve smyslu pozdější práce Tyršové je příznačné i to, že pro první obsáhlejší práci zvolila umělce z dnešního území Belgie. Belgie stejně jako české země prožívala v 19. století proces národní emancipace a belgičtí umělci se stejně jako umělci čeští vraceli k dávným vzorům, jako byl právě Rubens. Tento zájem o Belgii, její historii a umění navíc nabízel řešení problematiky, k jakým zahraničním vzorům je možné uchýlit pro poučení a byl alternativou k francouzským a německým vzorům.⁷⁰ Jakýmsi doplněním tohoto náčrtku o Rubesovi byla studie věnovaná belgickému malíři 19. století Antoinu Wiertzovi⁷¹, kterým byla zahájena další kapitola v profesním životě Tyršové.

5.2 Na cestě k samostatné tvorbě (1880 – 1884)

Cesta k samostatné tvorbě Renáty Tyršové byla zahájena v roce 1880, v době kdy se její manžel Miroslav Tyrš stále intenzivněji věnoval akademické kariéře a kdy uveřejnila obsáhlou studii⁷² věnovanou belgickému malíři a teoretiku umění Antoinu Wiertzovi.⁷³

---

⁶⁸ Tamtéž, s. 100.

⁶⁹ „Zbývá tedy jen odpověď jediná. Rubens byl onen genius, jenž veškerou podstatu lidu svého nejdokonaleji pojal a vyjádřil, on to byl, jenž trest' povahy národní velikými nesmrtelnými tahy a svrchovanými prostředky uměleckými podal a vylíčil. ... Že nadvláda barvy nad kresbou u Rubense je neméně odznakem naprostou národním, vysvítá již z toho, co o zemi samé svrchu podotknuto bylo.“ Tamtéž, s. 120.

⁷⁰ Tato tendence byla podpořena mimo jiné jmenováním Jan Swertse ředitelem Akademie výtvarných umění v Praze roku 1873.

⁷¹ Antoine Wiertz (1806 – 1865) se narodil v Dinantu do poměrně chudé rodiny, roku 1820 se mu podařilo vstoupit na Antverpskou akademii, kde o rok později získal i umělecké stipendium. Na přelomu 20. a 30. let 19. století pobýval v Paříži, kde se věnoval především studiu starých mistrů v Louvru. V druhé polovině třicátých let se mu poté podařilo díky stipendiu pobývat v Římě. Během svého římského pobytu dokončil první velké dílo nazvané Řekové a Trójané bojují nad mrtvým Patroklovým tělem. Tento obraz byl však na pařížském Salonu odmítnut. Později pobýval v Belgii a změnil se především filozofická témata a portréty. Kromě malířské tvorby se věnoval i teoretické práci a publikoval stati věnované uměleckým kritikám, teorii krásna, apod. Zemřel v Bruselu roku 1865.

⁷² Studie byla publikována na čtyři části a měla celkem 57 stran.

Ačkoli je doloženo, že právě s touto prací jí Tyrš pomáhal,⁷⁴ jednalo se o první skutečně vyzrálou studii, která předznamenávala budoucí kariéru autorky. Někteří čtenáři i přesto v rukopise viděli jasně Tyršovu práci, protože celkovým vyzněním článku, ale i používanými obraty a slovosledem odpovídala stylu jeho příspěvků.

V souladu s již uveřejněným náčrtem o Petru Paulu Rubensovi se snažila Tyršová na počátku své studie o Wiertzovi vykreslit vývoj belgického malířství, přičemž právě Rubens byl dle jejího soudu posledním významným malířem v dané oblasti, po kterém přicházeli již jen epigoni a malíři významně ovlivnění francouzskými vlivy.⁷⁵ Opět v paralele k dění v českých zemích popsala vzednutí národnostního cítění Belgičanů, především v době po dosažení samostatnosti roku 1830. Tehdy spolu s nově nabytou politickou samostatností se v belgickém umění začala projevovat snaha i o samostatnost uměleckou pod hesly: „Regenerace malby flanderské!“ a „Oživení Rubensa!“⁷⁶ Mezi reprezentanty tohoto nového směru byl právě Antoine Wiertz, kterého již v úvodu Tyršová popsala takto: „Tak se objevuje nám co umělec moderní v nejlepším srovnání slova toho, a že nutným těm nedokonalostem a zápolům se nevyhnul, které se snahou touto spojeny jsou, v tom záleží snad zvláštní působivost a nedoceněný dosud význam jeho.“⁷⁷

Po obecném zhodnocení vývoje belgického malířství se autorka zaměřila na zajímavý aspekt Wiertzova života, tedy jeho práci publikační a kritickou.⁷⁸ V tomto ohledu je možné ji rozdělit na kritické fejetony, větší či menší spisy věnované estetickému systému a pojednání, v nichž jsou řešeny otázky čistě technické. Přesně v intencích vývoje umělecké kritiky se Wiertz věnoval vztahu mezi uměním a kritikou, kde obhajoval nutnost kritiky. Byl schopen popsat klady kritiky, ale i její negativní stránky, jako je subjektivita, což dokládal na příkladu dvou kritiků, kteří vyjádřili dva různé soudy nad jedním uměleckým dílem. Tím nejen autora, ale především publikum, které u nich hledá poučení, mohli uvést ve zmatek. Umělec by se tedy měl dle jeho názoru věnovat více umění, které vyhovuje jemu, nikoli kritikům.⁷⁹

---

⁷³ TYRŠOVÁ, Renáta. Antoine Wiertz. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1880, roč. X., díl I, s. 31 – 42, s. 115 – 127, s. 215 – 225, s. 283 – 297.

⁷⁴ ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, s. 32.

⁷⁵ Tento vliv dosáhl dle Tyršové vrcholu v době, kdy si Jacques Louis David zvolil Brusel za místo svého exilu.

⁷⁶ TYRŠOVÁ, Renáta. Antoine Wiertz. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. s. 36.

⁷⁷ Tamtéž, s. 118.

⁷⁸ Mezi jinými napsal i kritickou práci věnovanou Rubensovi, která byla v Antverpách oceněna cenou odborné poroty.

⁷⁹ „A jakého tepvr politování hoden sám umělec, chtěl-li se řídit dle kritiků oněch!“ TYRŠOVÁ, Renáta. Antoine Wiertz. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. s. 120.

Nedůvěryhodnost kritiky byla dle Wiertze dána zejména tím, že pro posuzování umění nebyl ustanoven žádný pevný zákon, žádná gramatika. V tomto bodě se velmi přibližuje pohledu manželů Tyršových, hlavně Miroslava, který se také snažil v umění a jeho posuzování najít pravidla, dle kterých bylo možné například představit umělecké dílo širokému publiku. Dopad jeho díla na jiné umělce však nebylo možné relevantně zhodnotit, neboť to, co bylo zachováno z teoretického díla, bylo značně torzovité. Nezanechal po sobě ucelené pojednání s návodem. Podle názoru Tyršové však bylo možné rekonstruovat jeho postupy v případě pozornosti věnované jednotlivým Wiertzovým dílům. Sám svá pravidla stanovil podle děl starých mistrů, se kterými se mohl se seznámit v Paříži a v Římě. Staří mistři totiž velmi dobře reprezentovali Wiertzovo základní motto o poslání umění: „Vyjadřování předmětu jest nejpřednější, nejzávažnější partií umění.“⁸⁰ Jejich studiem bylo možné přiblížit se skutečnému umění, naopak studium děl prostředních autorů mohlo vkus člověka zkazit. Jako typickou ukázkou aplikace tohoto hesla uvádí Rubese a jeho schopnost spojovat kompozici s příběhem. V kvalitním díle rovněž mělo být spojeno idealizované s přírodním, umělec neměl být pouhým kopistou přírody či ideálních předloh velkých mistrů, neměl být strojem otrocky kopírujícím jedno či druhé.

Poslední část pojednání Tyršové byla věnována rozboru konkrétních děl Antoina Wiertze. Na počátku této části se opět snažila učit nějaký teoretický způsob, jak se jeho tvorbou vyrovnat, přičemž nebylo možné v dílech vysledovat historický vývoj, neboť ve Wiertzově tvorbě není možné snadno určit jednotlivé periody. Bylo však možné je zatřídit ve smyslu stylovém, což na závěr Tyršová učinila tímto odstavcem: „Stana na půdě realismu s ostatními vrstevníky svými, přec ideální a velikolepou koncepcí svou nad ně se vyšinul. Nejprostší, nejjednodušší motivy jako by pod rukou Wiertzovou ve významu svém byly rostly, i nejgenrovější předmět dovedl ze všednosti povznést k velikosti umělecké.“⁸¹ Stať o Wiertzovi byla zlomová hned z několika aspektů. V první řadě to byla ve všech částech rezonující národnostní nota, tolik podobný vývoj emancipace české a belgické a snaha připodobnit umění k dílům starých mistrů.

Českým ekvivalentem Wiertze ve smyslu pozdvihnutí národního umění a zřejmě nejoblíbenějším autorem Tyršové byl Josef Mánes, kterému věnovala reportáž již o rok později. Jednalo se popis výstavy Mánesových děl, která byla uspořádání v Lehmannově

---

⁸⁰ Tamtéž, s. 121.

⁸¹ Tamtéž, s. 290.

salonu v roce 1880.⁸² Výstava představovala ukázkou spojení práce manželů Tyršových na jednom tématu, článek Tyršové byl uveřejněn v Osvětě, článek Tyrše se stejným námětem v Národních listech. Počátek příspěvku v Osvětě je opět věnován postulování teoretické otázky, tentokrát na téma, co je to české umění a čím je charakteristické?⁸³ Autorka si odpověděla rovněž na otázku, kdy naposledy před Josefem Mánesem bylo české umění hodnotné. Rozvoj českého umění byl dle jejího názoru zaznamenán třikrát: ve 14. století v době Karla IV., v době Jagellonců a v období těsně po bitvě na Bílé Hoře. Následující desetiletí byla popsána takto: „Přes půldruhého sta let leželo české umění zároveň s lidem českým v mráкотách smrtelných.“⁸⁴ Až nástup Josefa Mánesa znamenal pro Tyršovou znovupozvednutí velikosti českého umění v době národního obrození. V době první poloviny 19. století měli podle jejího názoru k umělecké emancipaci jednodušší výchozí pozici hudebníci a básníci, kteří mohli přímo čerpat ze sebraných sbírek lidového umění (pohádky, říkadla, apod.). Mánes se však přesto jako jeden z prvních malířů vydal mezi prostý lid a pořizoval náčrtky jejich oděvů, výzdoby, apod.

V Lehmannově salonu bylo možné vidět Mánesovy práce z různých období, s rozličnými náměty. Jako vysoce zajímavých si cenila především portrétů, jako byla podobizna slečny Wanklové, nebo podobizna Josefíny N., moravské divadelní herečky. Dále se autorka zaměřovala na studijní hlavy a výše zmíněné studie typů a krojů jednotlivých krajů Čech a Moravy. Budoucí zaměření Tyršové se projevilo v popisu ornamentů, které lemovaly studie dětí. Psala: „Nemůžeme u příležitosti této opomenout upozorniti na ornament, kterým Manes každou jednotlivou scénu dětskou ovil. Prosté jednoduché to orámování nese na sobě originální ráz českoslovanský, lišíc se naprosto od všech motivů, jichž moderní umění zná a užívá. Je to základně týž ornament, který kolem rytin a textu v Manesově Rukopisu Kralodvorském se vině, týž, kterým každou ze svých vignet, iniciálek a jiných kreseb podobných ozdobil, týž, s kterým na orloji Staroměstském a na různých příležitostních malbách se shledáváme a který přirozeným způsobem srovnán se zvláštním charakterem slohu románského na vratech chrámu Karlínského kolem reliéfů krouží a malebné větvení své

---

⁸² TYRŠOVÁ, Renáta. K výstavě děl Manesových. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1881, roč. XI., díl I, s. 142 – 161.

⁸³ Na začátek uvádí citaci Alfreda Michielse o počátcích českého umění: „Bylo to na březích Vltavy, kde genius malby osvitit a nadchnuv Itálii nalezl učedníků nových. Vedle temnot Německa osamělý bod zasvitl náhled a rozzářil se jako pochodň. : byl to kmen slovanský, který měl dát příklad Německu obraceje nehybný a zvolný zrak jeho k uměním malířským.“ TYRŠOVÁ, Renáta. K výstavě děl Manesových. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, s. 142.

⁸⁴ Tamtéž, 143.

rozkládá. Pátráme-li po zdrojích ornamentu toho, což již povaha jeho především k umění textilnímu nás poukazuje, z něhož, jak nyní víme, vše velká většina motivů ornamentálních pocházela a pochází. Ženský průmysl domácí to byl, z něhož později architekt orientální jak řecký nejkrásnější ozdoby svoje čerpal. Soudíme, že ty byly vyšívané ornamenty staré a mimo ně ještě jednotlivé znamenité ozdoby kovové, jež Manesovi poskytly rozkošné ty motivy, které on pak zpracoval, sjednotil a duchem uměleckým prodchnul.“⁸⁵

V určitém rozporu k dílu Renáty Tyršové byl příspěvek jejího manžela uveřejněný v Národních listech.⁸⁶ Ten se nezabýval formulováním obecného úvodu, přistoupil rovnou k tématu a věnoval se obsírněji vzdělávání Josefa Mánesa, jeho ovlivnění Mnichovem i jeho malíři. Dále se již věnoval konkrétnímu popisu vystavených děl, přičemž psal o odlišných dílech než jeho manželka. Styčným bodem zůstalo vyzdvižení významu skic lidových krojů a jednotlivých postav obyvatel venkova, kterým jednotlivě dal Tyrš poměrně rozsáhlý prostor. Jednalo se ovšem o popis, nikoli obsažnější závěr s rozbohem, tak jak tomu bylo v příspěvku jeho manželky. V kontextu pracovního vztahu obou manželů a rozdělení úloh při publikační činnosti je pravděpodobné, že původní podklady k této i k předchozím Tyršovým pracím o Mánesovi zpracovávala sama Renáta, která jich i pro svůj samostatný článek v Osvětě tedy logicky opět využila.⁸⁷

V roce 1884 uveřejnila Tyršová v Osvětě článek s názvem Národní divadlo jako dílo umělecké⁸⁸, ve kterém formulovala názor (dozajista společný obou dvou manželů) na výzdobu této stavby a na výkony umělců, kteří patřili k těm, které po celou dobu svého působení v oblasti výtvarné kritiky sledoval Miroslav Tyrš. Opět zcela v mezích naučeného slohu zahájila svůj příspěvek krátkým historickým exkurzem, přičemž srovnávala Národní divadlo se stavbami Ramese Velikého, řeckými chrámy na Sicílii, či Parthenónem. Popis zahájila zhodnocením Zítkovy stavby, následně věnovala pozornost sochařské výzdobě, přičemž se podívala nevýraznému zastoupení prací Josefa Václava Myslbeka. Dále přikročila ke zhodnocení maleb, kde vyzdvihla práce Tulkovy na lodžii, který našel svoji originální cestu ztvárnění národní myšlenky, ovšem v jasné návaznosti na cestu vytyčenou Josefem

---

⁸⁵ Tamtéž, s. 157.

⁸⁶ TYRŠ, Miroslav. Výstava děl Manesových. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, roč. XXL, č. 37.

⁸⁷ ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: TÁBORSKÝ, František (ed.). *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, s. 56.

⁸⁸ TYRŠOVÁ, Renáta. Národní divadlo jako dílo umělecké. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1884, roč. XIV., díl I s. 240 – 263.

Mánesem. „Mocně vlastenecky“⁸⁹ působily rovněž práce dvojice Aleš – Ženíšek, zejména ovšem práce Ženíškovy.

V první polovině 80. let 19. století i nadále Tyršová sledovala vytyčený směr a přebírala za svého manžela stále více povinností. V průběhu několika málo let se stala sama vedoucí rubriky Rozhledy v umění výtvarném v časopise Osvěta, kam začala na místo svého manžela začala pravidelně přispívat od roku 1882. U Miroslava Tyrše, těžce pracujícího na získání akademických poct, se začaly projevovat následky vyčerpání a pokračující psychické problémy. Toto období profesního života Tyršové bylo ukončeno smrtí Miroslava Tyrše v Alpách roku 1884.

5. 3 Následovnice Tyršova odkazu (1885 – 1888)

Uvedená fáze v životě Renáty Tyršové je ohraničena obdobím po smrti manžela Miroslava a plným samotným prosazením jako výtvarné kritičky, kterého dosáhla stálým angažmá v Národních listech a uveřejněním obsáhlé studie O zákonech malířství genrového. Práce Tyršové po smrti manžela, kromě vypořádávání pozůstalosti a organizace posmrtné výstavy, pokračovala v referencích, které podávala pravidelně v Osvětě, Světozoru a Národních listech, nárazově poté v dalších časopisech, či sbornících. Situace ani v danou chvíli nepřipouštěla jiný vývoj, neboť v nekrolozích, které byly po Tyršově smrti uveřejňovány se autoři vyjadřovali v tomto smyslu: „Kojíme se nadějí, že na dráze s nejlepším zdarem nastoupené bude nyní vytrvale pokračovati a pokud možno prováděti odkaz svého nezapomenutelného manžela.“⁹⁰

Výstava, kterou uspořádala na počest Miroslava Tyrše v tělocvičně pražského Sokola představovala první z mnoha vzpomínek na významnou osobnost českého výtvarného teoretika. Jednalo se o jakousi rozšířenou verzi opakovacích výstav, které pořádal Miroslav Tyrš pro své studenty na technice v první polovině 80. let 19. století. Byly zde představeny modely a reprodukce významných děl od starověku (Egypt, Babylon), přes řecké a římské umění, rané křesťanství, středověk až po renesanci. Návštěvníci, jak uváděl Antonín Turek ve svém popisu uvedené výstavy, oceňovali především soustavnost snažení manželů Tyršových a rozsah jejich společné sbírky. Veřejné představení navíc dovolilo publiku zavzpomínat na

---

⁸⁹ Tamtéž, s. 244.

⁹⁰ Toto napsal do nekrologu Miroslava Tyrše uveřejněného v Osvětě. ČENSKÝ, Ferdinand. Miroslav Tyrš. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1884, roč. XIV., díl II, s. 703 – 721.

přednášky a působení Tyršovo.⁹¹ Výstava stejně jako další počiny podpořila rozšířenou představu, že Renáta Tyršová převezme roli svého zemřelého manžela.

V první čísle Národních listů z roku 1886 připomenula svého manžela statí Miroslav Tyrš a české umění výtvarné sama Renáta Tyršová, která se snažila obhájit to, že se Tyrš nemohl věnovat plně práci pro české umění.⁹² Pro jeho plné pochopení bylo totiž nezbytné vytvořit ucelenou teorii, která byla založena na komparaci vývoje umění významných civilizací, přičemž Tyrše zajímal především vztah Evropy a Orientu. Obecně ovšem zhodnotila díla Miroslava Tyrše jako neocenitelné, především v rovině zhodnocení talentů jednotlivých umělců a snaže dohlédnout na tím, aby jejich talent nebyl marněn podprůměrnými zakázkami. Vlastní závěr krátkého příspěvku tvořilo přání, aby se našel dostatek odhodlaných následovníků jeho odkazu, kteří ve větší míře propracují Tyršem nastíněnou cestu.

Poté, co převzala do pravidelné správy rubriku v Osvětě, Tyršová napsala: „Zavazujíc se úkol nakresliti čtenářstvu Osvěty stručnými črtami obraz umělecké produkce české za let právě minulých, mám za svou povinnost Vám, pane redaktore, objasniti stanovisko, s něhož na práci tuto pohlížím. Vyzvav mne k sestavování rozhledů v oboru domácího umění výtvarného, vyzval ste mne zároveň, bych počala tou dobou, kterouž můj muž, před čtyřmi roky, poslední přehled svůj v listech těchto ukončil. Považuji tedy za svou práci důvodně za pokračování v práci jeho, důvodněji ještě, anan nemůže v podstatě býti než souhrnem studií, jež on po celý ten čas na poli českého výtvarnictví vykonal. Víte, že on při kritických rozborech svých, podrobně a přesně vědecky zdůvodněných, měl vždy na zřeteli cíl dvojí, jednak poučení obecnstva našeho v oboru před tím ponejvíce jen způsobem diletantským u nás vzdělávaném, jednak prospěch umělců samých, na jejichž vývoj kritika věcná, nestranná,

---

⁹¹ „Jsem se zběžným přehledem pokladů Tyršových u konce. Úplný celkový obraz sbírky Tyršovy může si arcit' učiniti jen ten, kdo každý z těch tisíců fotografií, rytin a snímků zočil. Probírajíce se sbírkou nevím, zda se více obdivovati máme žulové povaze muže, jenž nevzácným sebezapřením, ne snad pro zisk aneb slávu svou, ale toliko z čisté lásky k vědě, u nás bohužel tak málo pěstované, dovedl nastřádati tak drahocenný materiál, aneb jeho duchu bystrému, vědomostem neobyčejně obsáhlým, s nimiž materiál ten systematicky rozřadil. Nám, kteří jsme účastni byli jeho nezapomenutelných přednášek, připomínají sbírky ty, s jakou radostnou ochotou mluvil k vědychtivým svým žákům, jak vřelými slovy je povzbuzoval ke studiím, vyličuje jim velkolepý vývoj umění výtvarných, jak názorem a výkladem názorným se snažil vzbuditi v nich ušlechtilý vkus i vytříbiti jejich cit estetický.“ TUREK, Antonín. Sbírkyně Tyršovy. Průvodní přednáška k jejich výstavě. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1885, roč. XV., díl II, s. 623 – 638, s. 808 – 818, s. 912 - 922.

⁹² „Veden přesvědčením o dalekosáhlém významu umění výtvarných, jež snad ze všech projevů ducha a fantazie nejúžeji s každodenním životem naším souvisejí, nahlížeje nedostatky, jež právě zanedbávání formy u nás v zápětí mělo, znaje ušlechťující sílu umění, a také důležitost jeho pro hmotný blahobyt, jakož i pro pověst a slávu národů, usiloval o to, odchovati obecnstvo uměnímilovné a umění znalé.“ TYRŠOVÁ, Renáta. Z oboru umění. Miroslav Tyrš a české umění výtvarné. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, Praha, 1886, roč. 26, č. 1, s. 7.

přísná a ve formě přece šetrná, způsobem povzbuzujícím účinkuje. Zároveň byl si také vědom, že bedlivým okem stopuje veškeru malířskou, sochařskou a stavitelskou práci z rukou českých vycházející – byť i všechny výsledky studií svých hned s veřejností sdílet nemohl – sbírá tím cenný a kriticky roztríděný materiál pro budoucího dějepisce moderní umění našeho.“⁹³ Bylo zcela jasné, že jí společenská situace nedovolila vybočit z cesty vytyčené Miroslavem Tyršem.

Již během počátku své práce pro Osvětu však začala určitým způsobem otiskovat svoji vlastní pečeť do podoby kritické tvorby. Začala se například na rozdíl o Tyrše věnovat ve větší míře architektuře, psala mimo jiné o stavbě Národního divadla a dostavbě chrámu sv. Víta, ale také o budování Rudolfiny, čerpací stanice Staroměstská, apod. Mimo to začala věnovat prostor referátům o rekonstrukcích památek, například týnského chrámu v Praze, Staroměstské radnice, či Dientzenhoferova letohrádku Amerika.

Dalším významným motivem, který sledovala ve svých příspěvcích v tomto období, byla volba směru, ke kterému se mohla přiklonit česká umělecká scéna. Zdali to bude realismus, idealismus, pozdní romantismus, francouzské a mnichovské vlivy, linearismus, kolorismus, či Tyršovou podporovaný národní směr. Zaměřovala se především na poslední z uvedených, kde jako typické reprezentanty spatřovala skupinu autorů pokračujících v odkazu Josefa Mánesa, například Františka Ženíška. Právě Ženíšek podle Tyršové jako jeden z prvních poznal genialitu Josefa Mánesa a napůl vědomě a napůl nevědomě se přihlásil k jeho odkazu a to již ve svých raných pracích. „Přehlížíme bohatou řadu našich umělců a s rostoucím intersem stopujeme různost individualit, v něž oni způsobem napořád osobitějším se ustalují. Jediná otázka vkrádá se nám mimoděk na mysl před mnohostranným obrazem naší produkce výtvarnické, otázka, zda všechny ty vzácné talenty, v domovině setrvavší i po širé cizině rozptýlené, je ve větší skupiny stejnorodé marně shrnouti se pokoušíme, v čemkoli se scházejíc a srovnávají, co bychom jako společné, rázovité známky umění českého označiti mohli?“⁹⁴ Tuto absenci společných prvků, které by vytvořily tolik očekávanou národní školu, vysvětlovala Tyršová prozatím časově relativně krátkými dějinami moderního českého výtvarného umění.

Dále zaměřovala to, aby podávala zprávy o probíhajících výstavách, z nichž nejvýznamnější byla výstava Krasoumné jednoty. Všimla si velmi poctivě nejen malířů, kteří

---

⁹³ TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1885, roč. XV., díl I, s. 81.

⁹⁴ Tamtéž, s. 82.

podle jejího soudu naplňovali motivy národní školy započaté Mánesem, jako byl Ženíšek, Aleš, či Tulka, ale informovala například o Jakubu Schikanederovi, kterého v 80. letech pojmenovala jako „individualitu zajímavou“.⁹⁵ Sice se výrazně odkláněl od národních témat, jeho hlavním zaměřením byla historická a žánrová malba, někdy i alegorie, které však zpracovával pouze s občasnými úspěchy.⁹⁶ Jako velmi chudá se Tyršové jevila skupina mladých českých krajinářů, kteří v průběhu 80. let 19. století rozhodně nenavazovali na své vynikající předchůdce, jakými byli Mařák, Hartmann, či Chittussi. Studium národních motivů neomezila jen na vývoj malířství, zaměřila se také sochařství a zejména na jeho nezářivější ikonu, Josefa Václava Myslbeka, kterého sledovala od prvních menších prací, přes jeho uznání v zahraničí, až po monumentální zakázky v Praze.⁹⁷

V návaznosti na teoretické práce Miroslava Tyrše, pokračovala Renáta v uveřejňování podobně laděných příspěvků, ovšem v omezenější míře, než jak byli čtenáři od něho zvyklí. Roku 1886 vycházela ve Světozoru na pokračování studie s názvem O zákonech malířství genrového, která se zabývala klasifikací toho, co je žánrová malba, jakým způsobem ji poznat a především jak ji hodnotit. Opět se v úvodu vracela k Wiertzovi, jehož teoretické práce byly prvními, kterým se obsírněji odborně věnovala, a které představovaly koncept, jehož se po celý život držela. Na počátku se pokusila přirovnat umění k mateřskému jazyku, neboť oboje potřebuje gramatiku.⁹⁸ Podle této gramatiky není základem definování žánrového obrazu pouze to, co obraz představuje (jakou scénu). Naopak za žánrový obraz je možné považovat například i Murillovu Madonu s dítětem, která sice námětově rozhodně neodpovídá běžné definici, nicméně pojetím, zpracováním, technikou, byla dle Tyršové příkladem žánrové malby. V českém prostředí pak pro autorku byly z hlediska vývoje žánrové malby zásadní práce Josefa a Quida Mánesových.

V rámci cesty k vlastní odborné samotnosti se Tyršové podařilo dobýt další metu, když se roku 1887 stala stálou výtvarnou referentkou v Národních listech, které se tak po Osvětě a Světozoru staly třetím významným periodikem, kam pravidelně přispívala. Již od prvních pravidelných příspěvků zde se její prací odvíjel názor, že jediným pramenem, který

---

⁹⁵ Tamtéž, s. 263.

⁹⁶ „Oborem jeho jest malba historická i genrová, také v postavě alegorické zkoušívá se někdy, ač s úspěchem nedosti rozhodným.“ Tamtéž.

⁹⁷ Osobně si nejvíce cenila Myslbekových soch pro Palackého most, zejména Přemysl a Libuše a Lumír s písní.

⁹⁸ „Práce dláta, rýsovala neb štětce jest také způsob mluvy, mluvy tvarem, liniemi, barvou k zraku a skrze něj k duši naší mluvící. Pravidla této řeči malířské neb sochařské jsou umělci nadáním jeho vrozena, školováním vštípena, cvikem běžným učiněna, v míře tu svrchované, tu skrovnější, dle výše talentu...“ TYRŠOVÁ, Renáta. O zákonech malířství genrového. *Světozor: obrázkový týdeník*. Praha:František Skrejšovský, 1887, roč. 21, č. 1, s. 7.

může pomoci k počestění českého umění je národní umění, v jehož vývoji mají nezastupitelné místo ženy⁹⁹. Dalším podstatným znakem na cestě k vědecké samostatnosti byla nabídka ze strany nakladatele Jana Otto, aby se podílela na práci na české encyklopedii – Ottově slovníku naučném, kam v několika dalších letech pravidelně přispívala hesly k článkům zejména z moderního a českého umění.

5. 4 Na obranu národního umění (1889 – 1892)

Fáze, která byla pro účely této práce nazvána „na obranu národního umění“ je charakteristická velkými výstavními počiny, ať již českými, či světovými, na kterých bylo možné posoudit české umění v kontextu jiných národních škol a kde bylo možné pozorovat české umělce tvořící doma, i ty, kteří pracovali v zahraničí. V tomto údobí bylo možné u Tyršové pozorovat prohlubování snahy definovat národní umění ve vztahu k výtvarnému umění jiných zemí i k nastupujícím moderním výtvarným směrům.

Počátek uvedeného období se nesl ve znamení referátů z významných zahraničních výstav, především světové výstavy v Paříži, o které referovala v roce 1889. Povšimla si, že se Francouzi a po jejich vzoru rovněž jimi ovlivněné národní školy, odkláněli od historické malby. Vyslovila nicméně předpoklad (který však v budoucnu nebyl naplněn) že se k tomuto tématu opět připojí. Kromě reflexí prací autorů zastupujících hostitelskou zemi a samozřejmě prací českých malířů, se věnovala referování o postavení dalších slovanských národů, které byly na výstavě k vidění. Výstavu autorka sama navštívila, proto měla velmi detailní přehled o tom, co všechno zde bylo prezentováno. Referovala například o Vojtěchu Hynaisovi, který představil zmenšenou kopii opony pro Národní divadlo a další zmenšené reprodukce svých maleb. Povšimla si také účasti žen malířek, především v té době v Paříži žijící Zdenky Braunerové.

Obecné vyznění české účasti na výstavě však bylo dle názoru Tyršové narušeno tím, že české umění nemohlo být prezentováno samostatně, ale pouze jako součást větší výstavy rakouské. Neopomněla se v tomto ohledu zmínit i o některých rysech české národní povahy, která nemá ve zvyku se hlasitě prezentovat. „Zvykli jsme si stát skromně a nepovšimnutí stranou při velikých soutěžích na kolbišti světovém. Okolnosti nepřály tomu nikdy, aby produkce česká samostatně, v celkovém obraze, před soudem ciziny se objevila. Také

---

⁹⁹ Měla tím na mysli zejména textilní umění, tedy výšivky.

tentokrát překaženy hned v zárodku pokusy postavit se jako samobytný, kulturní činitel z řady velikých i malých států i národů. Jakkoli representace naše v rakouském oddělení uměleckém kvalitativně je velmi čestná, přejde se zajisté i tentokrát při závěrečném účtování úspěchů přes výtvarnou produkci malého národa českého k dennímu pořádku.“¹⁰⁰ I přes tento nedostatek byla česká účast na výstavě považována za pozitivní prezentaci národního umění a předznamenala další výstavní počiny první poloviny 90. let 19. století.

Vrcholem národního snažení a svátkem českého umění byla Jubilejní zemská výstava pořádaná roku 1891 v Praze. Představovala další stupeň vývoje prezentace národního umění, neboť poskytla širokému publiku možnost prohlédnout si jedinečné spektrum děl českých umělců, vystaveno zde bylo více 1 300 uměleckých děl a zastoupeno přes 300 malířů a sochařů. Jednalo se o průřezovou výstavu posledních zhruba sta let vývoje českého umění, zahájenou jmény jako byli Bergler, Tkadlík, Quirin Jahn, apod. Jako nejzajímavější jmenovala Tyršová Josefa Mánesa a Jaroslava Čermáka, které akcentuje jako dva nejsilnější „slovanské“ autory. Rovněž s jistou mírou potěšení konstatovala, že české umění se postupně zbavuje „okovů“ německé / mnichovské školy.¹⁰¹

„Při veliké té přehlídce české síly výrobní a českých schopností měříme též výšku hladiny obecného vkusu. Kdo ví, jak málo dosud u nás praktickým směrem se pracovalo k tomu, by vzdělání formální a krasocit vniknul v širší vrstvy národa, kdo ví, jak mladá a v organizaci své dosud své dosud nehotové jest naše umělecké školství odborné, kdo ví, s jakými překážkami se u nás napořád setkává snaha po svérázném tvoření v oboru uměleckého průmyslu, kdo s tím – jedině spravedlivým a správným – měřítkem poměru našich projde průmyslovým palácem obejde pavilony, věnuje pozornost celkové úpravě i k výrobkům jednotlivým odnese si dojem příznivý a pro budoucnost mnohoslibný.“¹⁰²

Tyršová se, jak bylo uvedeno v jejím životopise, podílela na přípravě národopisné expozice s názvem Česká chalupa. I v souvislosti s tímto počinem věnovala jeden celý ze svých referátů v Osvětě pouze lidovému umění, které bylo na výstavě prezentováno. Zmiňovala své oblíbené téma malovaných velikonočních kraslic, rozmanitých moravských a méně nápaditých českých, představila rovněž pozitivní vliv, který může lidové umění

---

¹⁰⁰ TYRŠOVÁ, Renáta. Čeští umělci na světové výstavě pařížské. *Světozor: obrázkový týdeník*. Praha:František Skřejšovský, 1889, roč. 23, č. 49, s. 12.

¹⁰¹ TYRŠOVÁ, Renáta. Naše Jubilejní výstava. II. Malířství a sochařství. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1891, roč. XXI., díl II, s. 756 – 763, s. 829 – 844.

¹⁰² TYRŠOVÁ, Renáta. Naše Jubilejní výstava. II. Malířství a sochařství. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, s. 760.

představovat pro české výtvarné umění. V tomto smyslu se Tyršová ve svém díle poprvé obšírněji věnovala malovaným modlitebním knihám: „Mluvíce o kreslířském nadání, musíme si povšimnouti psaných modlitebních knih, ozdůbkami barevnými. Některé jsou rozloženy v chalupě, hojná sbírka nalezla místo za sklem na galerii.“¹⁰³

V daném období se realizovalo poměrně velké množství dalších výstav. Nicméně jejich kvantita nezaručovala nutně jejich kvalitu. Ovšem i jejich rozvoj z hlediska počtu je možné považovat za kvalitativní posun vpřed, neboť nabízely široký přehled o soudobém uměleckém dění. Jako jeden z velmi cenných počínů, nikoli ten velikostí největší, uvedla posmrtnou výstavu Chittussiho, která byla připravena překvapivě malým kroužkem soukromníků a představovala divákům různé charakteristické fáze umělcova vývoje.

V průběhu sledovaného období bylo za reportérského dohledu Renáty Tyršové dosaženo jednoho z cílů jejího zesnulého manžela Miroslava, neboť začaly vycházet Dějiny výtvarného umění,¹⁰⁴ které psal Karel Boromejský Mádl. Publikace je dle jejího názoru dokladem toho, že nejlepším způsobem prezentace ději umění je monografie dokládající fakt, že v českých dějinách umění jsou již dostatečně kvalifikováni autoři, kteří jsou schopni tento úkol zastat.

5. 5 Folklór jako cesta k pochopení národní identity (1893 – 1903)

V průběhu deseti let po ukončení Jubilejní zemské výstavy až do roku, kdy Tyršová opustila místo stálé referentky v oblasti výtvarného umění v Osvětě, se stále věnovala uveřejňování statí a referátů zaměřených na umělecký vývoji u nás i v zahraničí. Doba je však signifikantní tím, že kromě Tyršové se referentské činnosti začínají věnovat i další autoři, kteří postupně roli Tyršové přebírali. Ona sama se naopak začínala stále více věnovat problematice dívčího vzdělávání a lidového umění. Roku 1903 například referovala Tyršová o výstavě krojů a lidového umění v Petrohradu. Velmi podrobně popisovala, jak byla výstava instalována, i jak byla česká díla přijímána. Tyršová se zpočátku obávala, zdali budou česká díla přijímána kladně v porovnání se zlatem vyšívanými díly jihoslovanských národů. Účast českých expozičních předmětů byla nakonec přijata velmi kladně, někteří návštěvníci se k nim vraceli opakovaně a dokonce si je obkreslovali.

---

¹⁰³ Tamtéž, s. 846.

¹⁰⁴ MÁDL, Karel Boromejský. *Dějiny umění výtvarných. I. Starý věk*. 1. vydání . Praha: Bursík a Kohout, 1891.

Prvním významnějším příspěvkem této fáze byl článek, který se zabýval tím, jakým způsobem se jiné národy stavěly k objevování hodnot svého národního umění, s názvem *Boj za právo národního umění - kapitola z dějin francouzské archeologie*.¹⁰⁵ Tyršová líčila francouzské snahy o poznání obhajobu a ochranu národních památek, včetně práce Viollet-le-Duca a jednoho z jeho projektů muzea odlitků soch a architektonických článků významných francouzských staveb, které bylo otevřeno v Trocadéru.

Roku 1897 v rámci *Rozhledů v umění* výtvarném referovala o výstavě cyklu šesti obrazů německé malířky Anny Costenoblové pod názvem *Tragédie ženy*. Tento referát byl příkladem toho, že Tyršová nebyla (jak bývá někdy uváděno), bez výhrad nakloněna jakékoli ženě malířce a její tvorbě. Vyjadřovala se o dle jejího názoru nevalných uměleckých schopnostech malířky, která se nechala zlákat novými uměleckými směry: „Slečna Costenoblova patrně o anatomii ani nezavadila a maluje akty, neumí malovat a chce řešiti světelné problémy, na cestě za sensací úplně pozbyla ženského citu a nenabyla v náhradu za něj citu speciálně uměleckého, ani všeobecně lidského. Čtenáři, kteří obrazy viděli, dají pisatelce této zprávy zajisté za pravdu, když neuzná za vhodné v *Osvětě* se šířiti o této ukázce směru ne již dekadentního, nýbrž docela kleslého pod úroveň toho, co má ještě právo zváti se uměním.“¹⁰⁶

Nejen v rámci díla Anny Costenoblové, ale v jiných případech se Renáta Tyršová musela vypořádávat s novými nastupujícími směry, které vstupovaly do uměleckého dění a ovlivňovaly je. Jejich přívržence kritizovala především z toho důvodu, že se odkláněli od tradičních směrů a národní aspekty v jejich dílech nehrály téměř žádnou roli. „Z Paříže nový směr nejdříve do Mnichova byl přenesen a v Mnichově nalezneme dnes nejvíce nadšených přesvědčených, ba umíněných stoupenců jeho. Němci, Norové, Američané, někteří Poláci náležejí tam k vyznavačům moderního naturalismu, který podobně jako nová sekta náboženská s bezohlednou jednostranností za jedině pravý pokládají.“¹⁰⁷ V tomto směru se Tyršová velmi těžko vyrovnávala například s pracemi Františka Bílka. Ačkoli nepopírala fakt, že Bílek má jistý umělecký talent, nedokázala najít mnoho pochopení pro cestu, po jaké se rozhodl jít. „To platí u větší míře ještě o sošce Bílkově „Alegorii na naši dobu“. Skrčený muž neurčitého věku, nedbale modelovaný, který – zdá se – si hryže koleno, myslím tím Bílek celé

¹⁰⁵ TYRŠOVÁ, Renáta. *Boj za právo národního umění - kapitola z dějin francouzské archeologie. Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1895, roč. XXV., díl I, s. 144 – 160.

¹⁰⁶ TYRŠOVÁ, Renáta. *Rozhledy v umění výtvarném. Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1897, roč. XXVII., díl I, s. 538.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 789.

devatenácté století, nebo jen poslední desetiletí jeho? Dobírá si touto nešťastnou „exposicí“ Bílek buržoasní obecnost, či to myslí upřímně? Chyňský sochař dal se poslední dobou též mezi spisovatele a předkládá úzkému kruhu vyvoleného čtenářstva „Nového Života“ své umělecké credo. Není nové, dávno před ním vyznával je, aniž o tom psal, dominikánský mnich Fra Angelico da Fiesole, v našem století prohlásili podobné Führich, Hipolyt Flandrin a mnozí jiní, jen že slova, kterými Bílek se vyjadřuje, jsou méně prostá a srozumitelná. Náš mladý sochař-spisovatel se pod nízkým krovem své rodné chýše stal jakýmsi visionářem – však sádra prožlukle střízlivým instrumentem výrazu pro inspirace, o nichž nám Bílek dává na srozuměnou, že vyšší bytostí mu byly přímo vnuknuty „do duše vszlzeny“, tak nějak to stojí v poslání Bílkově. Měli jsme Bílka za prostou věřící duši, která z hloubky opravdového citu tvoří – bylo by pohromou pro jeho vzácný talent, kdyby, vlivem cizím dekadentní pavíra, výplod přerafinované kultury a afektace falešných extasí měly čisté, upřímné umění jeho přivést na scestí se sochařstvím docela se nesnášející choré mystiky.“¹⁰⁸ Reagovala rovněž na nový módní směr - secesi, pronikající do českých zemí z Vídně. Jako obranu proti ní stavěla Tyršová hráz národního svérázu. V tomto smyslu napsala politický fejeton *Secesní Ježíšek*, uveřejněný v *Národních listech* 1901.¹⁰⁹ Pronikání secese bylo ve vánočním čase vidět například na importovaných hračkách ve výkladech pražských obchodů, které bylo dle názoru Tyršové záhodno nahradit hračkami s českými lidovými motivy.

Nicméně ne všechny novinky, či odklony od tradičních výtvarných směrů přijímala Renáta Tyršová se skepsí. Některé nové formy uměleckého vyjádření v pracích Tyršové dostaly pochvalné hodnocení. Můžeme zmínit umělecký plakát, ilustrace, či panoramata apod. „Zájem pro figurový plakát je u nás v Praze data zcela nedávného. Na našich nárožích objevilo se jako první umělecky cenná afíše před jubilejní výstavou krásné dílo Hynaisovo. Co takto na našich oznamovacích tabulích se ocituje, bývá valnou většinou práce původu německého, v invenci nad pomyšlení banální a v barvách docela sprostá... Také cizí umění plakátové dosud v širších krizích uměleckého obecnstva Pražského nenalezlo interese. Snad ani dnes – vyjímaje snad ty, kdož právě poslední dobou dále na západě cestovali a tam

---

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ TYRŠOVÁ, Renáta. *Secesní Ježíšek a národní vyšívaní. Národní listy*. Praha: Julius Grégr, Praha, 1901, roč. 41, č. 332.

kvetoucího toho odvětví „dekorativní malby“ si povšimly by se Pražané nezajímali o figurální affiši, kdy by s výstavou Muchovou kus té modernity k nám nebyl zavát.“¹¹⁰

Na konci uvedeného období se již postupně projevoval odklon Tyršové od práce v uměleckých rubrikách. Od roku 1901 se o pravidelnou rubriku v Osvětě začala dělit se zástupcem nové generace teoretiků Františkem Xaverem Harlasem.¹¹¹ Témata si mezi sebou dělili (například reportáže z výstav), nekrology dvou významných osobností českého výtvarného umění Václava Brožíka a Bohuslava Schnircha zpracoval Harlas, Tyršová se naopak věnovala posmrtné výstavě Otakara Lebedy. Její zprávy se nicméně stále zkracovaly, místo původních několika stran, měly nyní zhruba jednu stránku a byly doplněny druhou částí z per jiných autorů. Toho, že autorka se postupně odkláněla k jiným tématům, si povšiml i František Žákavec, který k danému tématu poznamenal: „...sahá k peru v oboru výtvarného umění, jen jde-li o nekrolog nebo reminiscenci.“¹¹²

V roce 1899 se vrátila i tématu, které rozpracovala již v průběhu 80. let 19. století,¹¹³ tedy k tématu asanace a zachování staré Prahy. Zde formulovala názor, že město má své zásady rozvoje a ačkoli obhájí například papeže Mikuláše V., který začal s pracemi na úpravách okolí Vatikánu (nechal zničit čtvrť Borgo), nemohla souhlasit s tím, jakým způsobem bylo nakládáno se starou zástavbou v Praze. Podle úsudku Tyršové si moderní doba ještě nevydobyла možnost destruovat díla velkých architektonických epoch minulosti, až by se jednalo o zástavbu nereprezentativního charakteru. Stejně tak nebylo možné přistupovat k úpravám organicky rostlého města, jako byla Praha pomocí „právítka a kružidla“¹¹⁴ a za

---

¹¹⁰ TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1898, roč. XXVIII., díl I, s. 158.

¹¹¹ Harlas se věnoval pokrokovějšímu umění, například zprávě o působení Františka Kupky. „Z Paříže se dovídáme o českém malíři, u nás dosud málo známém. František Kupka nakreslil pro Zlatou Prahu dvě tři komposice, jichž jsme si valně nepovšimli, nebyly ani zvláštními kresbami, ani myšlenkově zajímavé... Kupka má dar fantazie – který jest u moderních malířů dosti vzácný a co ještě výše klademe, Kupka má také nápady. Každá komposice vyznívá pointou, a to velmi břitkou. V těch variacích nad dané thema „Peníze“ je síla, an bujnost, je v nich krutá ironie a notná dávka cynismu – ale Kupka se vyjadřuje v nich nejen kousavě a s krvavým sarkasmem, nýbrž také jasně a přesvědčivě. Jeho hlas při veškeré výmluvnosti zní vážně. Věříme, že to myslí doopravdy, kdyby toho nebylo, působila by nevázanost, jakou Kupka některé stránky svého thematic charakterisuje, odporně. Kupka se téměř brodí v hnusu, kalu, ukrutnosti, když chce znázorňovati demoralisující vlivy mamonu. Jeho nahotiny a polonahotiny jsou až démonicky frivolní. Cynismus jeho jest velmi pronikavý. Pravda, mamon jest neméně cynický. A že tyto šlehy a zuřivé rány a Molocha mířené jsou patrně upřímné, že tato sbírka kreseb jest vlastně prudkým výpadem proti nestvůře....“ HARLAS, František Xaver. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1902, roč. XXXII., díl I, s. 364.

¹¹² ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: TÁBORSKÝ, František (ed.). *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, s. 130.

¹¹³ Jednalo se o článek veřejných v Národních listech dne 25. března roku 1887.

¹¹⁴ TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy v umění výtvarném – O zachování staré Prahy. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1899, roč. XXIV, díl I., s. 70.

pomoci příkladů převzatých odjinud, pokud vůbec mělo dojít k nějakým úpravám, mělo jít o práce vytvořené na míru Praze a jejím specifikům. Velmi litovala toho, že se k ní již na konci 80. let nepřidalo více autorů, kteří by podobné názory podpořili, o to více cítila potřebu vyjádřit svůj názor znovu a na větším prostoru než jí byl poskytnut v Národních listech.

Poslední významnou kapitolu v práci Tyršové v oblasti umělecké kritiky a teorie poměrně symbolicky uzavírala stať s názvem O umělecké výchově lidu, která byla uveřejněna v Osvětě roku 1903.¹¹⁵ Jednalo se skutečně o jakési uzavření více než čtvrtstoletí dlouhé práce autorky v tomto oboru, neboť jak ona sama, tak její manžel považovali umění mimo jiné za fenomén sociální. Umění bylo v jejich pojetí tím, čím je možné vychovávat lid, poskytovat mu vědomí vlastní velikosti a důležitosti. Začátek opět zahájila autorka otázkou, jak vrátit lidu umění a umělecké cítění lidu. Možností byla náprava poměrů, které byly způsobeny jednostranným vývojem kultury, což je možné nazvat socializací umění, či jeho zdemokratizováním. V tomto směru (a logicky s ohledem na práci Tyršové v rámci dívčího vzdělávání), bylo nutné obrátit zvýšenou pozornost k významu umělecké výchovy školní mládeže. Právě na školní mládež je možné působit skrze uměleckou výchovu ve školách, přednášky, koncerty, návštěvami muzeí, výstav, rozšiřováním umělecky vypravených levných knih. Proto by právě nejmladší generaci měl být kontakt s uměním co nejvíce usnadněn. Podle Tyršové však bylo nutné rozlišit dvě různé kategorie, výchovu uměním a výchovu pro umění, neboť oboje je spolu historicky provázané, ovšem jedná se o různé věci.

Velmi důležité tak bylo, aby dílo, kterým byla nejmladší generace vychovávána, bylo kvalitní, proto bylo nezbytné poskytnout mladým zájemcům především styk s uměním ideálním. Jako nutnost tedy vyvstala otázka pořádání kvalitních uměleckých výstav, nikoli oněch „míchanin obrazů různých směrů, s výtvořky vycházejícími namnoze z ovzduší našemu lidu docela cizímu a nesrozumitelnému“.¹¹⁶ Velmi podstatným fenoménem, ovlivňujícím v několika předcházejících staletích odklon lidu od umění, bylo jeho odtržení od řemesla, od „malého umění, jež souvisí s výrobou všech předmětů denní potřeby“.¹¹⁷ Jako velmi vhodný způsob pozitivního ovlivňování lidu pomocí umění se v posledních dvou desetiletích 19. století ukázalo stavitelství, veřejné důkazy národního vzednutí jako byly Národní divadlo, Národní muzeum a Rudolfinum.

---

¹¹⁵ TYRŠOVÁ, Renáta. O umělecké výchově lidu. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1903, roč. XXXIII, díl II., s. 586 – 592, s. 817 – 826, s. 890 – 898.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 891.

¹¹⁷ Tamtéž.

Výchova uměním a pro umění však mohla být v českém prostředí realizována jen za předpokladu, že si její podobu budou realizovat Češi sami, nikoli po vzoru direktiv z Vídně. Proto je potřeba navázat na významné národní osobnosti, jako byl například již tolikrát zmiňovaný Josef Mánes a další „křisitelé národního umění“, aby bylo možné lidu vrátit jeho umění.

5. 6 Ústup ze slávy (1904 – 1914)

Během deseti let před první světovou válkou se Tyršová ve stále omezenějším rozsahu věnovala zaběhlé rutině reportáží z výtvarných výstav, či medailonkům zasvěceným významným uměleckým osobnostem. Daleko více nežli v předcházejících desetiletích se nyní zaměřovala na ženy umělkyně a především lidové umění (například statě jako byly O dětských hračkách, O významu lidového umění, Jak jinde pohlížíjí na význam lidového umění, Žamberecká ústřední tržnice paličkovaných krajek, apod.).¹¹⁸ I když se však zejména věnovala popisu lidového umění, používala pořád stejný způsob práce, jako když popisovala výtvary malířské či sochařské. Popsala tedy například historický vývoj jehel, od pravěku, přes středověk a současnost, stejným způsobem zpracovala historii hraček,¹¹⁹ zabývala se technikami, způsobem tvorby ornamentu, dokonce přístupem vyšívaček, u nichž popisovala bezděčnost jejich pracovního postupu. Místo pravidelných referátů z uměleckých výstav referovala o výstavách výšivek, krajek, apod., jako byla například ta pořádaná v Plzni roku 1903.¹²⁰ Věnovala se i reflexím soudobé literatury věnované lidovému umění, jako byla například publikace autorek Smolková a Bíbová s názvem Krajky a krajkářství lidu slovenského v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Uher. Slovensku. Při psaní této recenze, byť samozřejmě práce ženských autorek na folklórním tématu byla pro její pojetí pohledu na

---

¹¹⁸ TYRŠOVÁ, Renáta. O dětských hračkách. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1907, roč. XXXVII, díl I., s. 275. TYRŠOVÁ, Renáta. O významu lidového umění. *Český lid*. Kostelec nad Orlicí: Jindřich Šebesta, 1905, roč. 1, s. 65 – 68. TYRŠOVÁ, Renáta. Jak jinde pohlížíjí na význam lidového umění. *Český lid*. Kostelec nad Orlicí: Jindřich Šebesta, 1906, roč. 2, s. 65 – 70. TYRŠOVÁ, Renáta. Žamberecká ústřední tržnice paličkovaných krajek. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, roč. XXXIV, č. 346.

¹¹⁹ „Studium vlivu hračky je vážný na vkus a cítění dítěte je vážný, výchovný problém. U nás, kde na děti ve všech výkladech obchodů, ve škole, knihou i obrazem tolik cizoty doléhá, je dvojnásob důležitě, aby, co dáváme dětem, mělo národní ráz.“ TYRŠOVÁ, Renáta. O dětských hračkách. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*, s. 275.

¹²⁰ ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: TÁBORSKÝ, František (ed.). *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, s. 141.

umění rozhodně věcí pozitivní, neopomenula vytknout v určitých místech autorkám mělkost jejich záběru a způsob jejich vyjadřování.¹²¹

Na konci sledovaného úseku vyšel článek Tyršové s názvem O lidovém umění českém, ve kterém shrnovala dosavadní postup v práci s etnografickým materiálem. Podle jejího názoru již nebylo možné shromáždit další ukázky lidové tvořivosti, než které byly získány do té doby. Fáze sběru materiálu byla dle jejího názoru ukončena a bylo nutné zahájit odbornou analýzu a hledání metody zkoumání, tak jako tomu bylo s uměním výtvarným. Bylo především nutné očistit lidové umění od druhotných, městských vlivů. „Pokoušíme se o poznání esthetického cítění našeho lidu, pokud nalezlo výrazu ve výšivkách a krojových součástkách. Nabude tedy snad od místa, když některé partie z materiálu, který během let jsem si sestavila, byť i materiál ten byl dosud značně kusým, v Českém Lidu uveřejním.“¹²² Stejně tak, jako jedna z prvních na našem území již od 80. let 19. století přinášela reflexe zahraničního vývoje v oblasti výtvarných umění (teorie i praxe), zaměřila se nyní na posouzení studia etnografie v cizích zemích, přičemž si všímala nejen vývoje v sousedních zemích, ale také na území Francie, Anglie, USA, Dánska, Švédska, či Norska. Ve tomto období se také daleko více než dříve věnovala prezentaci českého lidového umění v zahraničí, na různých typech výstav, například v Rusku, Francii či Rakousku. Zároveň se podílela na vydání publikace *Le paysan tchéque*¹²³ (český venkovan, či český sedlák), která měla zahraničním zájemců prezentovat českou lidovou kulturu a vytvořit tak doprovodnou publikaci k budoucím výstavním počínům. Tato brožura byla počín zajímavý nejen textově, ale i svou výtvarnou částí, obálka byla zdobena Alšovou kresbou, uvnitř byly ilustrace různých lidových ornamentů. Text byl formulován rovnou ve francouzském jazyce, který Tyršová ovládala relativně dobře, ovšem i přesto si vyžádala pomoc publicisty Henriho Hanticha, který jednotlivé pasáže pročítal a korigoval. Publikace byla nakonec vydána roku 1909 a sám Hantich se snažil o její distribuci přímo ve Francii, kde sice nebyl mezi běžnými čtenáři příliš velký zájem, ale naopak úspěchu dosáhla kniha u novinářů z velkých francouzských deníků, či odborníků.¹²⁴ Jak uvádí Irena Štěpánová, je velmi zajímavým

---

¹²¹ Tamtéž, s. 142.

¹²² Tamtéž, s. 144

¹²³ TYRŠOVÁ, Renáta. *Le Paysan tchéque: Bohème, Moravie, Silésie. Costumes et broderies*. Spolu s Henri Hantich. 1. vydání. Paris: Per Lamm, 1910.

¹²⁴ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*, s. 242 – 245. Mezi nimi například francouzskou znalkyni lidového umění Jane Jacolovou, se kterou Tyršová vstoupila do čilého korespondenčního vztahu.

paradoxem, že první kniha, kterou Renáta Tyršová napsala, byla až tato francouzsky psaná publikace.

Daleko více se věnovala také bilančním pracím, jako bylo souborné vydání Tyršových Úvah a pojednání o umění výtvarném, kde zejména uspořádání druhého dílu, který plně věnován tzv. Generaci Národního divadla, věnovala plných jedenáct let práce.¹²⁵

5. 7 Filantropická činnost a bilancování (1915 – 1937)

Během průběhu první světové války byla Tyršová činná zejména v organizaci České srdce, kde se věnovala charitativní činnosti.¹²⁶ Její práce v oblasti výtvarného a lidového umění byla charakterizována zejména roku 1915 realizovanou výstavou lidových krojů pořádanou v Obecním domě. V katalogu k této výstavě se Tyršová snažila pozvednout zájem obyvatel o poučení v oblasti lidového umění a tím tedy rovněž pozvednout zájem lidu a národnostní aspekty.¹²⁷ Ačkoli sama v člancích publikovaných k výstavě připouštěla, že ani český kroj není zcela původní a prostý druhotný doplněk ze světa „města a zámku“, přesto bylo ve vypjaté válečné době podle jejího názoru vhodné se přijít ke kroji poučit o naši historii. Problematicke krojů se věnovala i ve své přednáškové činnosti během války, kdy například proslovila příspěvek na téma O vývoji našeho ženského kroje a pokusech o jeho obrození.¹²⁸ Přednáška se odehrála dne 18. dubna roku 1918 v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze.

Počátkem 20. let 20. století se věnovala dále činnosti etnografické, či pokračování své neúnavné práce na udržování odkazu Josefa Mánesa. Podílela se mimo jiné na pracích spojených s oslavou stého výročí narození tohoto umělce v roce 1920, k čemuž napsala článek do Kalendáře Národní politiky. V roce 1924, tedy ve svých sedmdesáti letech, uveřejnila ještě poté článek K otázce modelů Josefa Mánesa.¹²⁹ Z dalších spisovatelských počínů si pozornost získala předmluva k publikaci s názvem Svéráz v zemích českých, kde

¹²⁵ Tento díl Úvah vyšel v roce 1912. TYRŠ, Miroslav. *Úvahy a pojednání o umění výtvarném. Díl 2.* Uspořádala Renáta Tyršová. 1. vydání. Praha: Sokol, 1912.

¹²⁶ Samozřejmě to nebyl zdaleka počátek jejích podobných aktivit, významně se mimo jiné podílela na národní loterii ve prospěch „dcery národa“ Zdenky Havlíčkové.

¹²⁷ TYRŠOVÁ, Renáta. Kroje, součásti krojové a drobné památky. In: *Praha 1750 – 1850*. Praha.: nákl. vlastním, 1916.

¹²⁸ Text přednášky uložen ve fondu Miroslav Tyrš a Renata Tyršová, Archiv Památníku národního písemnictví. 660 / 2, koncept přednášky.

¹²⁹ TYRŠOVÁ, Renáta. K otázce modelu Josefa Mánesa. *Dílo. List věnovaný původní tvorbě české, hlavně dekorativní*. Praha: Jednota výtvarných umělců, 1924, roč. 17, č. 3, s. 1-2.

Tyršová znovu nejprve načrtla historii českého svérázu a poté se věnovala soudobým problémům, které byly s touto problematikou spjaty.¹³⁰ V rámci popularizace českého lidového umění v zahraničí se dále například věnovala přípravám výstavy československého lidového umění, která proběhla v Musée des Arts Décoratifs v Paříži a byla velmi úspěšná. Nicméně v době mezi dvěma světovými válkami byl již v přístupu k problematice etnografie, ať již u Renáty Tyršové, tak především obecně, patrný rozdíl oproti předcházejícím obdobím, kdy zájem o lidové umění byl ukázkou jakéhosi nadšení, ovšem diletantského.¹³¹ V průběhu 20. let byl však konstituován moderní obor etnografie, ve kterém se začali uplatňovat odborníci s patřičným akademickým vzděláním a diletanty předchozích desetiletí svojí prací určitým způsobem upozadili. .

Posledním významným segmentem její poválečné práce jsou bilanční a vzpomínkové knihy a stati věnované otci a manželovi.¹³² Roku 1917 otiskla v Osvětě větší stat' věnovanou otázce, jak pracoval Miroslav Tyrš.¹³³ Podnětem pro její vydání mohlo být, dle zprávy Františka Žákavce, otištění kritické studie od Dr. Jana Bartoše o Miroslavu Tyršovi, která byla uveřejněna v edici ilustrovaných monografií Zlatoroh.¹³⁴ Nicméně v Bartošově podání shledala Renáta Tyršová určité mezery, proto se rok později přiklonila k tomu, aby sepsala „osobní zpověď“, v návaznosti na bilanční práce, které začala uveřejňovat již v době před první světovou válkou. Stejně tak se ve 20. letech 20. století věnovala vydání vzpomínek na svého otce Jindřicha Fügnera, který ač pro české kulturní a společenské dějiny představoval osobnost významnou, nebyl do té doby středem pozornosti badatelů. Současníci na uvedené práci oceňovali hlavně to, že byla plná detailů, povětšinou neznámých, z Fügnerova života. Stejně tak věnovala poměrně velký prostor otcovu působení v Sokolu.

Nadále se věnovala práci pro Sokol a v sokolských časopisech čas od času uveřejňovala i statě, které byly věnovány jednotlivým umělcům. Zajímavý je vůbec obecně její vztah k této organizaci, která vstoupila tak razantním způsobem do jejího života. V jubilejní spise věnovaném Tyršové se v kapitole O Sokole dočteme: „Hlavní význam Renáty Tyršové netkví v Sokole: na jiných záhonech života národního v nádherný květ

---

¹³⁰ TYRŠOVÁ, Renáta. *Svéráz v zemích českých*. Spoluautorství Amálie Kožmínová. 1. vydání. Plzeň: Th. Mareš, 1918.

¹³¹ V pozitivním smyslu slova.

¹³² Viz literatura uvedená v přehledu pramenů a literatury, či v závěrečné bibliografii.

¹³³ TYRŠOVÁ, Renáta. Jak pracoval Miroslav Tyrš. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1917, roč. LVII, díl I., s. 406, s. 473 - 481.

¹³⁴ BARTOŠ, Josef. *Miroslav Tyrš: studie kritická*. 1. vydání. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1916. Zlatoroh. Sbírka ilustrovaných monografií, sv. 31 – 32.

vykvétá, v živný plod dozrává bohatá činnosti její. A přece jest nám Sokolů nade vše drahá, jest ozdobou a chloubou naší.“¹³⁵ Tolik napsal Karel Vaníček a pokračoval dále v tom smyslu, že by jim byla drahá právě již jen z důvodu svého vztahu k oběma zakladatelům Sokola, ale že ona rozhodně nepřipustila, aby její rola byla bagatelizována do této roviny, ale sama aktivně pracovala pro Sokol, věnovala se zpracování jeho historie, stejně jako účasti na sokolských ceremoniích.¹³⁶

Na konci 20. let a počátku 30. let 20. století se Tyršová věnovala intenzivně především práci v Českém srdci a aktivity v oblasti výtvarného a lidového umění pomalu opouštěla. Roku 1931 se však dočkala ocenění svých dlouholetých snah tím, že jí byl udělen čestný doktorát Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.¹³⁷ V následujícím roce, který byl rokem stého výročí od narození Miroslava Tyrše se konalo velké množství akcí, které měly toto významné výročí připomenout a kterých se Tyršová neúnavně účastnila. Těmito dvěma událostmi byl dovršen profesní a společenský život Renáty Tyršové. V následujících letech se již zdržovala spíše v ústranní a musela se vyrovnávat s určitými zdravotními komplikacemi. Smrt Renáty Tyršové roku 1937 byla citlivě vnímána nejen sokolskou a uměnovědnou veřejností, ale československou veřejností jako celkem.

---

¹³⁵ VANÍČEK, Karel. V Sokole. In: TÁBORSKÝ, František (ed.). *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, s. 202.

¹³⁶ Navštěvovala Všesokolské slety, přičemž měla vždy rezervováno čestné místo na hlavní tribuně. Od Tyršové se očekávalo, že bude především reprezentovat a tuto povinnost velmi dobře plnila.

¹³⁷ Doktorát jí byl potvrzen výnosem Ministerstva školství a národní osvěty č. 98086/31 ze dne 29. července roku 1931.

6. Vztah Renáty Tyršové ke konkrétním umělcům

Kritické a do jisté míry i teoretické dílo Renáty Tyršové není možné posuzovat bez náhledu na její vztah a díla věnovaná konkrétním umělcům, zejména pak jednomu z nich - Josefu Mánesovi. Tyršová, jak bylo uvedeno v předcházející části práce, neváhala věnovat rozsáhlou publikační pozornost umělcům, kteří dle jejího názoru naplňovali vizi umění jako součásti budování pozitivního vztahu obyvatel k jejich národu a zemi. Naopak se (často bez ohledu na výtvarné kvality jednotlivých děl) velmi důrazně vyslovovala proti pracím, které tento přesah postrádaly a zaměřovaly se spíše na jedince, jeho nálady, osobní problémy, apod. V následujícím oddíle se práce bude věnována větší pozornost právě příspěvkům Tyršové, které byly zaměřeny na konkrétní umělce i jejich práce a jejímu vztahu k těmto osobnostem, který ji do určité míry ovlivňoval i jako kritičku.

6. 1 Josef Mánes

Pokud se obsírně zabýváme dílem Renáty Tyršové, dojdeme k jednoznačnému poznání, že pokud autorka chtěla porovnat dílo některého posuzovaného tvůrce a potřebovala pro svoje tvrzení určitou míru, pak touto mírou byl vždy Josef Mánes a jeho tvorba. Tato volba byla dána především celkovým vyzněním Mánesova díla a způsobem, jakým jej Tyršová chápala. Vztah k tomuto umělci si přitom začala budovat již jako dítě, neboť Mánes patřil mezi oblíbené tvůrce Jindřicha Fügnera. Ten si u něj objednal (kromě jiného) diplom pro spolek stenografů, jak zmiňovala ve svých vzpomínkách na otce Tyršová. Naopak přední členové Sokola objednali Fügnerovi u Mánesa „skvostnou adresu ke starostovu svátku“¹³⁸.

Nicméně nejen Fügner, ale rovněž Miroslav Tyrš byl okouzlen Mánesovým dílem a tuto svoji fascinaci přenášel na svoji manželku. Tématu Mánesova díla se přitom Tyrš věnoval od počátku své publikační práce v oblasti reflexí aktuálního uměleckého dění, tedy od roku 1872. Renáta Tyršová, jak již bylo zmíněno, mu pro tyto práce vypracovávala podklady, často dokonce i první verze budoucích textů. Již roku 1872 věnoval Tyrš obsažný referát výstavě Umělecké besedy. Během části věnované českému sochařství zde Tyrš poprvé ve své kariéře podal věcný zdůvodněný posudek sochařského díla, nicméně mnohem závažnější bylo, že samostatnou část referátu věnoval právě Josefu Mánesovi. Ve vazbě na

---

¹³⁸ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, s. 127.

zmíněné sochařské práce litoval, že Mánes nebyl na výstavě zastoupen podobným způsobem, jako se to podařilo s dílem Václava Levého. K vysokému ocenění Mánesa si potom vypomohl údajným výrokiem německého malíře Petera Cornelia, že pod nejedním z Mánesových děl by mohl být napsáno: „Rafael pinxit.“¹³⁹ Zároveň ovšem dodával, že i při tomto srovnání s renesančním mistrem u něj zůstalo všechno ryzí a původně cítěné a tedy veskrze české.¹⁴⁰

Miroslav Tyrš, vzhledem k zaměření částí svých odborných výstupů, porovnával Mánesovu tvorbu s díly antických autorů. Toto srovnání se projevilo například v reakcích na ilustrace k Rukopisu Královédvorskému, kde Mánes zobrazil postavy hrdinů zosobňujících římskou virtus - odhodlání silné individuality položit život za záchranu národního celku, nebo v dalších kresbách, které připomínaly ilustrace horatiovských ód.¹⁴¹ Studium klasických děl si Tyrš a jeho prostřednictvím i Tyršová utvářeli názor na směřování soudobé tvorby, kterou poté s těmito díly přirozeně porovnávali. Necenili si však bezduché nápodoby, vzhledem k tomu, že byli přesvědčeni o tom, že soudobí umělci musí jít svou cestou. Tato cesta měla být moderní a specificky národní, tak jako dříve byla tvorba Rafaela, Michelangela, Rubense a nyní právě Mánesa, či Čermáka. Dva posledně jmenovaní si z odkazu antických mistrů podle názoru Tyršových odnesli zejména smysl pro harmonii a ideálnost.

Výše uvedené způsoby nahlížení ovlivňovaly i první samostatnou práci Tyršové věnovanou osobnosti Josefa Mánesa, konkrétně jeho posmrtné výstavě u Lehmana v roce 1881. Při zpracování této práce (stejně jako pro některé předchozí práce svého manžela) shromažďovala rozsáhlý podpůrný materiál, který byl tvořen zejména výpisky, výstřižky, či zápisky od lidí, kteří Mánesa znali. Mezi ně patřila například také Marie Červinková-Riegrová, která se deset let učila malovat u Amálie Mánesové.¹⁴² Ta vzhledem ke svým rodinným vazbám byla schopná získat i informace a podklady například o Mánesově výzdobě karlínského kostela Cyrila a Metoděje (včetně způsobu proplacení Mánesovy gáže, která byla sanována z peněz poskytnutých její rodinou), či k problematice pobytu Mánesa na kroměřížském sněmu v roce 1848. Zároveň Tyršové předala některé předměty, jako byly diplomy zhotovené Mánesem pro jednotlivé členy její rodiny. Tento materiál do budoucna

---

¹³⁹ TYRŠ, Miroslav. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1872, roč. II, díl I., s. 19.

¹⁴⁰ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, s. 136.

¹⁴¹ Tento trend připodobnění národního bájesloví k tomu antickému byl patrný i v jiných uměleckých oborech, například v provedení Smetanovy Libuše bylo možné v kontextu horatiovských ód spatřit kostýmy vystupujících jako aluzi na horatiovskou oslavu rolnického života.

¹⁴² Monografii věnovanou Amálii Mánesové a jejím sourozencům. BRÁFOVÁ-RIEGROVÁ, Libuše. *Amálie Mánesová a její sourozenci*. 1. vydání. Praha: vlast. náklad, 1916.

pomáhal utvářet obraz Josefa Mánesa v očích nejširší veřejnosti. Jejímí spolupracovníky v tomto úsilí byli dále například i Bohuslav a Jaroslav Šimáčkovi, synovci Josefy Náprstkové. Díky takto nashromážděnému materiálu mohla v zejména v průběhu 80. a 90. let 19. století publikovat řadu dalších článků věnovaných Mánesovu životu a dílu. Tyršová zamýšlela vydat i monografii se stejným námětem, nicméně tento počín se jí vzhledem k množství dalších aktivit nepodařilo realizovat a první monografií věnovanou Mánesovi byla až ta od Karla Boromejského Mádl vydaná roku 1905.^{143,144}

Popudem ke sběru tohoto materiálu byl pro Tyršovou mimo jiné i fakt, že Mánes nebyl až do své smrti veřejně oceňován. Po jeho smrti roku 1871 mu věnoval podrobnější charakteristiku Jan Neruda svým příspěvkem v Národních listech, kterou zahájil těmito slovy: „Bohu dík – již dotrpěl! Spečeme nad marami... a přece se nám srdce svírá. Zdá se nám, že ulevib se nám samým, tím konečně uleveno jemu, umělci na jiné ušlechtilému! Josef Mánes dotrpěl, my dotrpěli s ním. K závidění krásný, k zoufalství nešťastný byl život jeho, konečně se slitovala smrt a vyřkla své amen! A my pravíme po ní amen a jménu svém i jeho i s prsou našich sňata tíž... Josef Manes byl českému malířství tím, čím rovněž nezapomenutelný Václav Levý českému sochařství.“¹⁴⁵ Jakékoli další pokusy o reflexi Mánesova díla, jeho zhodnocení a zařazení do kontextu vývoje českého umění byly v zásadě okrajovou záležitostí až do roku 1873, kdy mu věnoval jednu ze svých prací rovněž v Národních listech Miroslav Tyrš. Díky jeho příspěvku se začal postoj české veřejnosti k dílu Josefa Mánesa pomalu měnit.¹⁴⁶ Reprezentativní výstava malířových děl se však konala, jak bylo uvedeno výše, až roku 1881 v Lehmannově salonu, tedy deset let po umělcově smrti.

Ačkoli byl v mnoha aspektech Mánes pro Miroslava Tyrše a zejména pro Renátu Tyršovou měřítkem kvality národního umění, neobávala se Tyršová některá jeho díla kritizovat, nebo vyjádřit nesouhlas s pojetím jejich zobrazení. Nicméně například Mánesovu tvorbu ze 60. let 19. století považovala za solidní základ orientace umění na národní

---

¹⁴³ MÁDL, Karel Boromejský. *Josef Mánes – jeho život a dílo*. 1. vydání. Praha: F. Topič, 1905.

¹⁴⁴ Ačkoli měla k vydané práci několik kritických připomínek, které uveřejnila ve své recenzi v časopise Osvěta, podotkla nakonec, že vydáním díle zejména „... lze z nových hledisek odkazovati na nevyčerpatelný jeho (Manesův) odkaz.“ ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: TÁBORSKÝ, František (ed.). *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, s. 130.

¹⁴⁵ NERUDA, Jan. Feuilleton. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1871, roč. XI, č. 342, s. 1.

¹⁴⁶ Miroslav Tyrš se zasadil mimo jiné i to, aby Městské muzeum v Praze zakoupilo část Mánesovy pozůstalosti, tak aby bylo možné zachránit Mánesovské dědictví pro co největší počet lidí. TYRŠOVÁ, Renáta. Význam Josefa Mánesa pro národopis československý. *Český lid*. Praha: František Šimáček, 1898, str. 11.

aspekty.¹⁴⁷ Jako velmi pozitivní vnímala i jeho roli v dějinách českého národopisu, kdy jako jeden z prvních malířů projevoval zájem o národní aspekty, kroje, či lidové zvyky a pomocí svých děl je zaznamenával. Díky Mánesovi se podařilo zachovat některé detaily z krojů z různých oblastí Čech a Moravy, stejně jako Slovenska. Jakkoli byl praktikujícím umělcem, nikoli vědcem v daném oboru, pracoval na zaznamenání poměrně systematicky, s citem pro detail a snahou o věcnou správnost. Vzhled k těmto jeho zaznamenaným počinům byl v průběhu 60. let 19. století osloven, aby vytvořil rovněž návrhy na sokolský kroj, který měl splňovat podmínku typicky slovenského vzhledu. I tímto počinem se zapsal kladně do povědomí manželů Tyršových, kteří si jeho tvorby po Sokola velmi vážili.

Asi nejlépe je možné dokumentovat vztah Renáty Tyršové k osobnosti Josefa Mánesa díky jejímu doprovodnému textu k vydání Rukopisu Královédvorského, respektive k Mánesovým ilustracím tohoto cyklu. Již na počátku svého příspěvku vyzdvihla (již po několikáté) Mánesovu snahu o původnost a jeho národnostním uvědomění, díky čemuž „vytvořil vzory českého umění ideálního, českého ne pouze obsahem věcným, ale celou svou podstatou vnitřní i výrazem vnějším“.¹⁴⁸ Poučena způsobem práce, který si osvojila ještě po boku Miroslava Tyrše, srovnávala Mánesovy ilustrace a způsob jeho práce s díly významných mistrů umělecké historie (helénističtí sochaři, florentští renesanční umělci, Rubens, Rembrandt či Murillo). Posuzovala je takto především ve vztahu k uvědomění si vlastní ceny a zohlednění či dokonce vyzdvižení národních specifik. Stejně tak se věnovala Mánesovu smyslu pro detail a bezchybnému zpracování, především ve vazbě na rytecké provedení kreseb, s jehož první verzí nebyl vůbec spokojen. Neváhal však jet do Drážďan, aby dohlédl nad částí prací a poté se zasadil o to, aby rytec dokončil zbytek své práce v Praze, kde spolu mohli konečnou podobu díla pravidelně konzultovat. Tyršová spatřovala v tomto zásahu jiného umělce, tedy rytce, největší problém uvedených ilustrací, neboť se přes veškerou snahu nepovedlo kresby zcela přesně převést do ryté podoby, tak, aby nebyl v určitých detailech popřen styl Mánesovy tvorby. Nicméně, pokud bylo odlétnuto od těchto detailů, hodnotila Tyršová celkově vzhled ilustrací velmi kladně. „Manesova mluva formová, jeho koncepce a způsob vypravování, tak dokonale se srovnávající s duchem zpěvů pohanských a starých písní

---

¹⁴⁷ Například o Sv. Ludmile a sv. Václavovi se vyjadřovala v tomto směru: „Výtvořily Mánesovy a žádné více nežli ty, byly prvními vskutku českými díly uměleckými na půdě české.“ Jeho další práce jsou charakterizovány takto: „Mánes šel za ideou hledat stopy slovanské, svérázné kultury němečtím nedotčené, ve všech výtvarných projevech kmene českoslovanského.“ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*, s. 156.

¹⁴⁸ *Rukopis Královédvorský: staročeské zpěvy hrdinské a milostné*. Komentář k ilustracím Renáty Tyršové. Komentář historický a kritický František Xaver Prusík. Praha: František Šimáček, 1886, s. 1.

milostných, ocitly by se při básni jež je výrazem ducha středověkého a v ovzduší mravů rytířských vznikla, v rozporu zásadním jak s látkou, tak poetickým vypravováním jejím.“¹⁴⁹

V obecné rovině se Tyršová zabývala otázkou, jakým způsobem je vůbec možné ilustrovat natolik výpravné vyprávění, když počet ilustrací pro knižní vydání je samozřejmě omezený a zdaleka není možné pojmout počet scén, které by bylo vhodné zobrazit. Mánes si však podle jejího názoru velmi uvážlivě vybíral náměty pro své ilustrace, zejména pak v písni O Záboji. Zároveň musel někdy z pouhých náznaků v básni vytvořit díky své fantazii a obrazotvornosti velmi košatý a kompozičně promyšlený výjev, přičemž ne vždycky si pro splnění tohoto úkolu volil to nejjednodušší a nejzřejmější cestu.

Největším přínosem cyklu, ale také asi nejdůležitější částí příspěvku Tyršové v kontextu jejího působení na poli umělecké teorie a kritiky bylo formulování názoru, že Mánes díky ilustracím vytvořil „ideální typ československý“.¹⁵⁰ Tento typ však nebyl vytvořen pouze na základě umělcovy fantazie, naopak ta se v tomto případě skloubila především s jeho uvedenou výzkumnou prací, kterou prováděl na českém, moravském a slovenském venkově. Při popisu tohoto ideálního typu si opět Tyršová vypomohla srovnáním s antickými výtvarným uměním: „Daroval-li Homér sochařům hellneským základní idey, jež v postavách svých bohů a heroů ztělesnili, to podobně též my spolu vděčíme drahocenným zbytkům nejstarší poesie naší nejen za básnickou, ale rovněž za výtvarnou představu českých bohatýrů národních.“¹⁵¹ Ideální typ byl přitom Mánesem stvořen jako pro mužské, tak pro ženské postavy. U Renáty Tyršové se problematika ideálního typu v národním umění objevovala již dříve a věnovala jí poměrně obsáhlou pozornost a to nejen v kontextu umění českého. Podobné hodnocení je možné nalézt například v příspěvku o Petru Paulu Rubensovi, který dle názoru autorky maloval „lid svěží barvy pleti, tučnějších obrysů, u něhož sice tíže věčné vlhkosti pozastavuje postup myšlenky, ale boj o půdu s mořem vytvořil nezlomnou sebedůvěru a neúnavnost v práci i u zábav a hodů“.¹⁵² Mánesa pak v určitých ohledech srovnávala právě s Rubensem. O vztahu Renáty Tyršové k Mánesově dílu a konkrétně k sérii ilustrací pro vydání rukopisu Královédvorského se vyjádřil i Mikoláš Aleš: „Abych jí (paní Tyršové) chtěl konkurovati s Mánesem, pravil Aleš doslova, nenapadlo ho ani ve snu. Vždyť kdyby byl Mánes neudělal nic jiného než těchto několik ilustrací, stačilo by to

---

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 3.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 8.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 5.

¹⁵² TYRŠOVÁ, Renáta. Petr Pavel Rubens. *Lumír: časopis zábavný a poučný*. Praha: Servác B. Heller a Josef V. Sládek, 1878, roč. 6, č. 7 - 8, s. 120.

k nesmrtelnosti, kdežto těch mých pár ilustrací způsobilo mi již tolik mrzutostí, že s hrůzou koukám na další sešity!“¹⁵³

Jak je pro Tyršovou typické zcela samostatně věnovala několik odstavců rovněž problematice ornamentu, který byl umělcem volen podle nálady písně, tedy v lyrickém, či epické duchu. Nejen tímto způsobem Tyrš mohl pozitivně ovlivnit generace umělců, kteří přicházejí po něm. Především ocenila jeho přínos ve zmíněné formulaci typického československého vzhledu, který byl dle názoru autorky prostý jakýchkoli cizích vlivů a navíc organicky srostl s (domněle historickým) textem hrdinských básní.

Jak tedy bylo uvedeno Miroslav Tyrš a zejména Renáta Tyršová ve vztahu k Josefu Mánesovi kladli důraz na národní povahu jeho tvorby a poté na jeho uměleckou individualitu pracující ve prospěch národní věci. Pro samotného Tyrše byl ideálním národním umělcem právě takový, u něž se tato dvě kritéria (národní aspekt a umělecká individualita) spojují. Ačkoli dle Tyršova názoru mezi těmito polohami kolísala mysl nejednoho tvůrce, rovnováhu mezi nimi dokázal najít právě Josef Mánes. Jak Tyrš uvádí v jednom ze svých článků: „V tom pravém a vyšším smyslu měli jsme dosud jen jednoho velikého umělce národního – Josefa Mánesa.“¹⁵⁴ Tento soud beze zbytku přijala a v následujících desetiletí podporovala i Renáta Tyršová. Ta posuzovala Mánesa pohledem, který je možné charakterizovat dalším citátem jejího manžela Miroslava: „Nikdy nestačilo býti národním umělcem, vždy šlo též o to býti umělcem národním.“¹⁵⁵ V této jednoduché větě se skryto základní poselství a úhel pohledu Tyršové na výtvarné umění, které nenazírala (pod dojmem vzdělání, kterého se jí dostalo od Miroslava Tyrše) pouze prizmatem výtvarných hodnot díla, ale i jeho působení na národ a jeho uvědomění. V tomto úhlu pohledu se potom jednoznačně postava Josefa Mánesa tyčila vysoko nad ostatní české umělce.

6.2 Generace Národního divadla

V díle Renáty Tyršové si je možné povšimnout výrazného zájmu o skupinu autorů, kteří vstoupili do dějin českého výtvarného umění jako tzv. Generace Národního divadla. Jednalo se o skupinu umělců, kteří se určitým způsobem zapojili do budování a výzdoby nové divadelní budovy v Praze, tedy zejména její architekt Josef Zítek a jeho spolupracovník

---

¹⁵³ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*, s. 156.

¹⁵⁴ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, s. 90.

¹⁵⁵ Tamtéž.

Josef Schulz, dále ze sochařů především Antonín Wagner, Bohuslav Schnirch a rovněž Josef Václav Myslbek. Nejpočetněji byli v této skupině zastoupeni malíři od Josefa Tulky, přes Františka Ženíška, Mikoláše Alše až Václavu Brožíkovi a Vojtěchu Hynaisovi.

Vztah Tyršové k této skupině byl utvářen dvěma hlavními okolnostmi. Umělci se profesně rozvíjeli ve zhruba stejné době jako ona sama na své profesionální dráze¹⁵⁶ a mohli tedy společně „růst“ a vzájemně sledovat své počínání. Druhým velmi podstatným jevem bylo to, že tuto skupinu umělců sledoval po celá 70. a počátek 80. let Miroslav Tyrš, který se do určité míry stal mentorem mladých umělců, stejně tak jako byl mentorem své ženy a vytvářel tím prostředí pro budoucí publikace své manželky věnované této skupině. Úloha Miroslava Tyrše ve formování generace Národního divadla byla již za jeho života a těsně po jeho smrti předmětem hodnocení z řad jeho současníků. Slovy Arne Nováka se dokonce stal jejím „nejpovolanejším soudcem“.¹⁵⁷ František Zákrejs o tom dále napsal: „Kdo z našich mladších umělců Tyrše poznal, nekořil se jen jeho autoritě, ale miloval jej, jakož ho v oblibě měli posluchači, kterým přednášel. A Tyrš si lásky mladších umělců zasloužil: bez něho by nebyli tak rychle pronikli.“¹⁵⁸ V současné době jsou zásluhy Tyrše pro formování skupiny formulovány jako normativní pro utváření podoby umění zástupců této umělecké generace. A to mimo jiné díky tomu, že mezi umělci požíval jistého kreditu a úcty ze strany těchto mladých umělců. Miroslav Tyrš byl členem poroty na výzdobu Národního divadla a jako takový mohl velmi zblízka sledovat celý vývoj postupu výzdoby, stejně jako posuny v tvorbě jednotlivých autorů. Tyto informace a poznatky samozřejmě přenášel na svoji manželku, která například zaznamenala jeho poznámku z roku 1874 o Mikoláši Alšovi: „Na tomto mladíkovi se jistě něčeho dočkáme.“¹⁵⁹ Tyrš ovšem nebyl skupině vždy jen laskavým podporovatelem, stejně jako další člen poroty Jan Neruda verbalizoval svá nesouhlasná stanoviska, k některým postupům například Josefa Tulky, Antonína Liebschera, Mikoláše Alše, ale i Františka Ženíška.

Postupem času se ovšem relativně nejméně oblíbeným (i v samostatném díle Renáty Tyršové) umělcem okruhu stal Mikoláš Aleš. Tyrš spolu s celou porotou s nelibostí sledoval to, jak se nadějnými kartony se prezentující Aleš dostává do tvůrčích sporů se svým

---

¹⁵⁶ Mikoláš Aleš byl o pouhé dva roky starší na Renátu Tyršovou, Václav Brožík o tři roky a František Ženíšek o pět let. Vojtěch Hynais se dokonce narodil ve stejný rok jako Renáta Tyršová a byl o půl roku mladší na kritička.

¹⁵⁷ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, s. 171.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 153.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 171.

partnerem Františkem Ženíškem.¹⁶⁰ Této disharmonie si ve svém prvním větším příspěvku věnovaném umělcům skupiny všimla i Renáta Tyršová a neubránila se srovnání Alše s Ženíškem. „Se Ženíškem těsně spřízněn co do hlavních citů umění svého – ač podstatnými vlastnostmi nadání a názorů svých se od něho liší – jest Mikuláš Aleš, spolutvůrce monumentálních maleb foyer divadla národního zdobících. Nemůžeme žel zaznamenati žádného díla, kteréž by umělec ten v letech těchto byl dokonal. Záleží to jednak ve všeobecných našich poměrech uměleckých, jednak ve zvláštním směru nadání Alešova. Jeť on přece jen více poetou než umělcem výkonným, myšlenku pak, byť sebeoriginálnější, sebe hlubší byla, neocenil velké obecenstvo nikdy, když v provedení do všech podrobností propracovaného výrazu nenalezla.“¹⁶¹

Ženíškovo dílo naopak přijímala Renáta Tyršová vždy velmi kladně, navíc v něm bylo možné pozorovat znatelné ovlivnění tvorbou Josefa Mánesa, na niž v určitých ohledech navazoval. Ženíšek měl své zvláštnosti, které jeho tvorbu individualizovaly, jeho linie byly oblé a měkké a přesto, že idealizoval postavy, zkoumal pro jejich lepší pochopení podrobně přírodu. Ačkoli ve svém díle pracoval především s těmito idealizovanými a ideálními postavami, uměl zpracovat i humorné scény. Pro Tyršovou tuto polohu u Ženíška představovaly například jeho cyklus Zvířátka a Petrovští.

Pro idealizovanost a iluzívnost si velmi cenila rovněž Vojtěcha Hynaise.¹⁶² Na druhou stranu Václava Brožíka přijímala kladně mimo jiné proto, jakým způsobem se tento umělec dostal ke svému výtvarnému vyjádření, totiž pozorováním děl jiných význačných umělců a využíváním technik a způsobů práce, které se u nich ukázaly jako pozitivní.

Celkově lze generaci umělců spjatých s tvorbou výzdoby Národního divadla hodnotit jako tu, která výrazně prostupovala celým výtvarně kritickým dílem Tyršové a její umělecké vyjádření asi nejlépe odpovídalo Tyršové vkusu. Díla uvedených umělců byla velmi často orientována směrem k národnostní tematice, nicméně vykazovala také velmi dobře zvládnutou a propracovanou techniku. Tímto spojením ideového programu s vysokým standardem uměleckého zpracování se skupina mohla zařadit mezi Tyršovou oblíbené autory.

---

¹⁶⁰ Po odmítnutí části Alšových kartin porotou si nakonec na počátku 80. let 19. století začal Aleš s Tyršem intenzivně dopisovat.

¹⁶¹ TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1885, roč. XV., díl II, s. 85.

¹⁶² Stejně vyzdvihovala jeho práce v oblasti uměleckého plakátu.

6. 3 Umělci s přesahem na lidové umění

Renáta Tyršová se zejména v průběhu 90. let 19. století postupně přikláněla od umění výtvarného k problematice lidového umění, nebo jak ona sama psala „ženského umění.“ Ovšem příklon autorky k této tématice byl patrný již v předcházejících desetiletích. Projevoval se zpočátku jen okrajově, například v její reportáži z výstavy Mánesových děl v Lehmannově salonu, později si jich všímala stále více. Na počátku 90. let 19. století, v souvislosti s významnými výstavnými počiny začala již uceleněji sledovat ovlivnění moderního výtvarného umění lidovým uměním.

Není proto překvapivé, že umělci, kteří dokázali určitým způsobem přiznat poučení lidovou kulturou, byli Tyršovou velmi pozitivně přijímáni. Byl mezi nimi ve starší generaci zejména Josef Mánes, v mladší potom Joža Úprka, či Vítězslav Mašek. Těmto autorům věnovala pozornost at' separátnímu článku, či hodnocením jejich děl vystavených na např. na výstavách Krasoumné jednoty. Tyršová však dbala na to, aby poučení lidovým uměním bylo úplné a dle pravdy, proto například mladému Jaroslavu Věšínovi, který měl dle jejího názoru talent k pozorování a charakteristice osob, doporučila, aby se zaměřoval na sledování Hanáků, Slováků, či Domažličanů, spíše než na výletu do Uher, které nemohou českému rázu jeho umění tolik pomoci. Neváhala také zkritizovat Adolfa Liebschera, že jeho moravské žánry jsou příliš hrubé a nevykazují jasné znaky toho, jak venkovský lid vypadá a žije.

Mezi velmi zajímavé počiny Tyršové, spojující její zájem o výtvarné i lidové umění, patřil projekt, na kterém začala spolupracovat počátkem 90. let 19. století s Čeňkem Zíbrtem. Jednalo se o zpracování série studií děl významných českých výtvarníků z národopisného hlediska. Není překvapivé, že v této edici bylo zpracováno například dílo bratří Mánesů, Jaroslava Věšína, Joži Úprky, Josefa Mukařovského, či Františka Štraybla.¹⁶³

Jak bylo uvedeno výše, lidové umění znamenalo pro Tyršovou jednak klíč k pochopení a nalezení „pravého českého“ národního umění, stejně jako dosud ne příliš odborně zpracované pole působnosti, na kterém bylo potřeba v první zcelit některé mezery v poznání. V příklonu Tyršové k lidovému umění a k výtvarnému umění akcentujícímu lidové motivy je však nutné vidět ještě jeden aspekt. Jedná se o aspekt genderový, neboť právě skrze ono „ženské umění“ jako byly výšivky, krajky či malované kraslice, se dochovaly vzory a motivy, které mohli akcentovat výše uvedení autoři moderního výtvarného umění. Tyršová

¹⁶³ Jednalo se o Národopisné studie, které vycházely v Zíbrtem editovaném časopise Český lid zejména v druhé polovině 90. let 19. století.

sama se při hodnocení a zkoumání lidového umění zabývala právě touto jeho „ženskou“ stránkou a daleko méně pak „mužskou“ částí, reprezentovanou například dřevěnou architekturou, apod. Tyto otázky ve svém díle Tyršová uváděla jen velmi okrajově.

6. 4 Josef Václav Myslbek a sochařství

Na rozdíl svého manžela Miroslava, který se soudobým sochařstvím komplexněji nezabýval,¹⁶⁴ věnovala Renáta Tyršová průběžně pozornost významným českým sochařům, zejména pak Josefu Václavu Myslbekovi. S jeho díly se měla možnost seznámit v relativně mladém věku, jelikož Miroslav Tyrš vlastnil několik odlitků Myslbekových děl, která měli manželé vystaveny ve svém bytě. Stejně jako v případě Mikoláše Alše prorokoval Miroslav Tyrš na základě znalosti Myslbekových prací ze 70. let 19. století autorovi slibnou budoucnost. Tyršová vzpomínala na událost z roku 1873, kdy se spolu s manželem v Lehmannově salonu zastavili před Myslbekovou Apoteózou, o níž Tyrš později napsala velmi pochvalně do Osvěty. Tyršovi s Myslbekem pojilo vzájemné přátelství, manželé sochaře například často navštěvovali v jeho ateliéru ve Spálené ulici. Tomu odpovídá i reakce Myslbeka poté co mu Vojtěch Hynais psal po smrti Miroslava Tyrše: „Nač těch slov o něm, znals ho jako já, proto budiž nehynoucí památka jemu, pravému příteli našemu!“¹⁶⁵

Myslbeka na jeho umělecké dráze sledovala i Renáta Tyršová ve své samostatné tvorbě. Autor pro ni představoval jakýsi sochařský ekvivalent Mánesa v malířství, neboť i on začal používat typické československé tvary. V tomto ohledu si cenila především jeho originality a energie, kterou do své práce vkládal. Stejně tak velmi pozitivně vnímalo to, že ačkoli Myslbek dokázal recipovat zahraniční vzory, přesto zůstal jádrem své tvorby věrný národní myšlence. Všimla si jeho poměrně malého podílu na výzdobě Národního divadla, což byla otázka, kterou podrobně rozvedla ve své stati Národní divadlo jako dílo umělecké¹⁶⁶, stejně jako velké zakázky na výzdobu Palackého mostu, či na pomník sv. Václava. Svými příspěvky věnovanými Myslbekovi se určitým způsobem „omlouvala“ za to, že nebyl mnoho účasten na výzdobě Národního divadla, na rozdíl například od Bohuslava Schnircha.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Ačkoli se velmi intenzivně věnoval poznání sochařství antického.

¹⁶⁵ SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*, s.75.

¹⁶⁶ TYRŠOVÁ, Renáta. Národní divadlo jako dílo umělecké. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1884, roč. XIV., díl I s. 240 – 263.

¹⁶⁷ Porota na výzdobu Národního divadla, jejímž členem byl mimo jiné Miroslav Tyrš, sázela na velké dílny zaručující rychlé provedení prací.

Počátkem 90. let 19. století Tyršová dokonce věnovala českému soudobému sochařství separátní článek, který uvedla následujícími slovy: „Že česká sochařská práce uznáním širšího významu se vykáhati může, jest zásluhou mistra Myslbeka, kterýž k nejčestnějším úspěchům, staršími pracemi v cizině dosaženými, svým geniálně koncipovaným Ukřižováním dobyl nových vyznamenání, došel nových projevů svrchovaného ocenění své vzácné tvůrčí síly.“¹⁶⁸ Tímto článkem tak definitivně potvrdila důležitost českého sochařství a zejména cesty vytyčené Myslbekem pro vývoj národního umění.

---

¹⁶⁸ TYRŠOVÁ, Renáta. České sochařství. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1890, roč. XX., díl I, s. 85.

7. Shrnutí - Renáta Tyršová jako výtvarná kritička

Následující část předkládané práce se zaměří na sumarizaci a specifikaci činnosti Renáty Tyršové jako výtvarné teoretičky a kritičky. Intenzivní samostatná práce Tyršové v oblasti výtvarné kritiky trvala, jak bylo ukázáno, po zhruba čtvrt století. Během této doby se velmi intenzivně zajímala o dění v českém i světovém výtvarném umění, navštěvovala výstavy, referovala o nich a snažila se nejširší veřejnosti přinést reflexi současného uměleckého dění. Publikovala pravidelně v periodických, sbornících i katalozích z výstav, přednášela příspěvky na různá témata. Mimo toho však neustále cítila povinnost uchovávat odkaz zakladatelů Sokola, což činila vydáváním vzpomínkových knih a statí, uveřejňováním projevů svého otce a manžela, či reprezentací na sokolských akcích. Ke konci sledovaného období se další její pracovní náplní stala pozice inspektorky dívčích škol, kterou brala velmi svědomitě a obecně se o problematiku vzdělávání žen a dívek velmi zajímala a rovněž v daném oboru poměrně obsáhle publikovala. Stejně tak se zapojila do charitativních projektů. Jakým způsobem je však možné Renátu Tyršovou zařadit do vývoje české výtvarné kritiky? Je to vůbec možné, vzhledem k faktu, že představovala svého typu ojedinělý úkaz, který není možné srovnat s podobnou osobností? Je možné postavit Renátu Tyršovou na stejnou úroveň jako její mužské kolegy píšící ve stejném období a srovnat ji s nimi?

Tyršová bezpochyby do vývoje české výtvarné kritiky a do jisté míry i teorie umění patří a je v tomto ohledu zmiňována¹⁶⁹ v přehledových pracích věnovaných tomuto tématu. Jak bylo uvedeno na počátku práce, její odborné působení spadalo do fáze, kdy se výtvarnou kritikou a teorií začali zabývat především takoví autoři, kteří již měli určité formální vzdělání a erudici v různých, zejména humanitních, oborech, která jim napomohla jejich myšlenky lépe formulovat. Do této skupiny se řadil i Miroslav Tyrš. Svými životními osudy a formálním stupněm dosaženého vzdělání by tedy Tyršová spíše spadala do skupiny „diletujících“ kritiků 60. let 19. století. Nicméně úroveň předkládané práce v oblasti výtvarné kritiky je možné ji bezesporu zařadit mezi generaci formálně vzdělaných autorů poslední čtvrtiny 19. století.

Významnější vzdělání a školení¹⁷⁰ jí bylo poskytnuto jejím manželem Miroslavem Tyršem, který se zasadil o to, aby Tyršová nebyla erudována příliš jednostranně a zároveň,

---

¹⁶⁹ V poslední době stále častěji.

¹⁷⁰ Pokud pomineme trivium, které se naučila ještě za života svého otce díky domácímu učiteli.

aby i při širším záběru probíraných témat mohla do nich proniknout hlouběji. Navíc¹⁷¹ velmi důležitou roli hrálo v prvních letech její odborné kariéry profesní partnerství a rozdělení rolí při práci, které je možné v domácnosti Tyršových pozorovat především v průběhu 70. let 19. století. Tyršová připravovala první verze manželových článků, přednášek, výstavních projektů, apod. K tomu je nutné připočítat velmi dobrý pozorovací talent autorky, který byl podporován intenzivním studiem děl antického umění, stejně jako starých mistrů, spolu se slušnou jazykovou vybaveností, která Tyršové dovolovala pracovat se zahraničními publikacemi.

Tyršová dokázala v 80. a 90. letech 19. století nebyvalou šíří svého odborného záběru, když se mimo malířství dokázala věnovat podrobně i dalším uměleckým oborům, jako bylo sochařství, architektura, užité umění,¹⁷² či péči o památky. Velmi detailně proto referovala například o Muchovi a jeho dílech, které se snažila přiblížit českému divákovi. Postupně pak přibývaly další zájmy, hlavně o lidové umění, vzdělávání a další problematiky. V centru její práce stálo vždy české umění, o kterém referovala velmi podrobně a především kontinuálně. Věnovala pozornost jak významným výstavám a přehlídkám, tak i menším počínům, které mnohdy vznikaly pod vedením velmi úzkého kroužku lidí.¹⁷³ V tomto ohledu byl její přínos pro informování široké veřejnosti daleko významnější než tomu bylo u Miroslava Tyrše, který se zaměřoval spíše na akademickou a teoreticko-metodologickou dráhu a nevěnoval proto tolik pozornosti drobnějším krátkodobým prezentacím. Jako první v české výtvarné kritice však navíc systematicky a cíleně referovala o zahraničním dění a osobnostech výtvarného umění, které porovnávala s vývojem na našem území. Zajímala se jak o slovanské autory¹⁷⁴, stejně jako o další evropské tvůrce a školy. V tomto ohledu skutečně náleží Tyršové v dějinách české výtvarné kritiky primát.

Její vzdělání a schopnosti (a do určité míry jistě i rodinné zázemí a sociální vazby) jí umožnily již v poměrně mladém věku uveřejňovat samostatné články a studie na stránkách českých periodik. Počáteční logické ovlivnění Tyršovou tvorbou se již v průběhu první poloviny 80. let začalo vytrácet, až na přelomu 80. a 90. let zmizelo docela. Jistě to tedy

---

¹⁷¹ Archivní podklady to v tomto případě dosvědčují.

¹⁷² Oborem, který se na našem území snažila obhájit a pozvednout zájem o něj, byl například umělecký plakát. Ten svým pojetím (pokud se jednalo o pojetí figurativní / vyprávěcí) zcela korespondoval s názorem Tyršové, že umění má být přístupné a sdílné co nejširší veřejnosti. „Také cizí umění plakátové dosud v širších kruzích uměleckého obecenstva pražského nenalezlo interese.“ TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1898, roč. XXVIII, díl II., s. 600 - 602.

¹⁷³ Jako byla například posmrtná výstava Chittussiho děl. TYRŠOVÁ, Renáta. Naše umělecké výstavy. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1892, roč. XXII, díl I., s. 554 - 560.

¹⁷⁴ Uveřejnila několik obsáhlých studií a polském a ruském malířství.

nebylo jen kvůli jejímu jménu a původu, proč začala postupně přebírat povinnosti ve výtvarných rubrikách českých periodik. Pokud by mělo být její angažování ze strany redaktorů jakýmsi projevem „milosrdenství“, pak by netrvalo po více než dvě dekády a nebyl by jí popřáván takový prostor. Nelze tedy v tomto případě zcela souhlasit s tvrzením Jiřího Kotalíka, které bylo uveřejněno v předmluvě k vydaným spisům Miloše Jiránka: „...nicméně po jeho smrti (Miroslava Tyrše), bez ideové a metodické opory jeho koncepce a soudů, objevily se v kritické práci Renáty Tyršové některé známky názorové stagnace.“¹⁷⁵ Tento soud je možné přijmout pouze částečně jako doklad určitého konservatismu Tyršové, který se projevoval například v recepci moderních uměleckých směrů. Stejně tak se určitým způsobem tato stagnace projevila v hodnocení umělců generace Národního divadla, které přijímala v zásadě stále stejným způsobem, jak se jim věnoval Miroslav Tyrš ve svých příspěvcích první poloviny 80. let 19. století.

Pro Tyršovou, ačkoli se s mnoha umělci osobně znala a dokázala některá jejich díla ocenit, představovaly směry nastupující na přelomu 19. a 20. století odklon od správného směřování českého národního umění. V tomto je skutečně možné pozorovat zachování jistého myšlenkového schématu, které bylo ve svém základu vytyčeno již Miroslavem Tyršem. Tyršová je však dále rozvinula. V jejím vnímání bylo moderní umění zejména příliš soustředěné na chorobné pocity duše, případně komerčně orientované a nebylo v souladu s tím, co považovala za nejvyšší poslání umění. Tyršová byla hluboce přesvědčena o pozitivní roli národního umění. To mělo být dle jejího názoru postaveno na určité jednotící filozofii, určitém celkovém směřování. Jako velmi důležitý element proto vnímala vznik národní umělecké školy a možnost prodávat svá díla doma. Z tohoto důvodu bylo potřeba s českým umění seznámit nejširší veřejnost, která se pak stane kupní silou, která vytvoří poptávku po výtvarných dílech domácích umělců. Nikdy tak nebyla schopná plně akceptovat sochařskou například tvorbu Františka Bílka, který dle jejího názoru zcela vybočoval z představy o národní umělecké škole. Svůj názor na Bílka, kterého výtvarně a technicky považovala za nesmírně talentovaného, formulovala Tyršová například svým článkem v Osvětě: „S mystikou Bílkovou dlužno již se smířiti. Ani již my střízliví nezasvěcenci si netroufáme litovati, že velké nadání Bílkovo se octlo v mlžinách snění a horování, kterému hmotnost plastického výrazu tak nesnadno se propůjčuje. Náš sochař mystik má svoji nadšenou obec

---

¹⁷⁵ KOTALÍK, Jiří. Výtvarně kritické dílo Miloše Jiránka. In: JIRÁNEK, Miloš. *O českém malířství moderním a jiné práce*, s. XVI.

ctitelů, i připadáme si jako zástupci měšťácky prosaického smyslu, když také před nejnovější tvorbou Bílkovou stojíme zcela nedotčení.“¹⁷⁶

Naopak pro pochopení české školy výtvarného umění bylo dle Tyršové klíčové poznat lidové umění. Snaha prezentovat lidové umění jako součást širšího kontextu národního uvědomění je proto nejpodstatnějším rysem práce Tyršové. Nebylo však pouhé opakování tezí vyřčených Miroslavem Tyršem, ale dlouhodobě budovaná teorie, která byla neustále dobrušována a vylepšována v návaznosti na získané poznatky, načerpané zahraniční vzory, apod. Především studium venkova, studium prostého pracujícího člověka, které vedlo k ozdravení, od napodobování a líčenosti k původnosti a pravdě, bylo dle jejího názoru průvodním rysem tohoto vrcholu českého umění.

Veškeré tyto rysy nás utvrzují v tom, že na pozadí úsilí kritické práce Tyršové byla určitá filozofie. Ta zahrnovala víru, že lidé mají přirozenou potřebu umělecké dimenze a že potřeba ji sytit hodnotným uměním, které lidem nabízí uměleckou a pravdivou reflexi podstatných aspektů jejich života i světa a tato dimenze přispívá pozitivně k jejich duchovní identitě, individuální i kolektivní – tzn. národní. Tyršová si byla bezpochyby vědoma faktu, že svou prací přispívá k rozšiřování kulturní identity českého národa¹⁷⁷ a považovala to v kontextu životů svého otce a manžela své poslání, kterému se zcela oddala. Umění chápala a podávala jako pozitivní dimenzi lidské existence s nárokem na jeho pravdivost, na vyjádření podstatného. V tomto ohledu je skutečně nutné jako uzavření její hlavní tvůrčí etapy v oblasti výtvarné kritiky vidět dílo *O umělecké výchově lidu* uveřejněné roku 1903.

Je však nutné zdůraznit, že na rozdíl o svých mužských současníků a i od manžela Miroslava, se držela pouze role výtvarné kritičky, s občasnými krátkými exkurzy do problematiky výtvarné teorie. V této oblasti však nikdy nepublikovala obsáhlejší dílo, stejně jako neprojevovala tendence zanechat po sobě ucelnou metodu, kterou by do budoucna mohli využívat další adeпти výtvarné teorie. Tyršová se, možná si vědoma svých handicapů v oblasti formálního vzdělání, nesnažila ani publikovat umělecké monografie, životopisy, či velká přehledová díla.

Významnou práci však mimo uvedeného odvedla v oblasti genderové politiky českého výtvarného umění. Věnovala pozornost umělkyním nikoli jako jakési kuriozitě, či okrajovému

---

¹⁷⁶ Fond Miroslav Tyrš a Renata Tyršová, Literární archiv Památníku národního písemnictví, 660 / 2, koncept článku.

¹⁷⁷ *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy ve dnech 11. a 12. října 2005*, s. 175.

tématu, ale jako rovnocenným partnerkám jejich mužských kolegů. Kritizovala je, chválila je, stejně jako jejich mužské autory. Dokázala však navíc v tehdejší nahlížení na umění ukotvit roli ženy ještě jiným způsobem a to skrze přijímání lidového umění (a tedy zejména ženského) jako inspiračního zdroje moderního výtvarného umění.

8. Závěr

Renáta Tyršová představuje bezesporu jednou z významných osobností české teorie a kritiky výtvarného umění konce 19. století. Veřejným formulováním svých názorů výrazně přispívala k rozšiřování povědomí o úrovni českého umění v řadách široké veřejnosti. Vzala na sebe nelehkou roli arbitra v národnostně rozjitřeném období, kdy přiklonit se výrazně k určité straně, profilovat se určitým způsobem, mohlo znamenat problémy. Tyršové se, mimo epizody, kdy se vyjádřila k problematice rukopisů Královédvorského a Zelenohorského, dařilo velmi elegantně řešit všechny sporné situace a držet si vysoký morální kredit a autoritu. Při retrospektivním pohledu je nutné říci, že byla více kritičkou současného výtvarného umění, nežli obecně jejich teoretičkou. Nepřispěla nijak zásadními přehledovými díly a ani to nebylo její snahou. Aktivita na poli teorie a kritiky se nesly ruku v ruce s dalšími osvětovými aktivitami Tyršové. Čím však překročila běžný rámec osvětové činnosti, byla především vysoká literární kvalita uveřejňovaných příspěvků, její vyzrálý a osobitý výtvarný názor a schopnost pregnančně formulovat teze v širším kontextu.

Pohled na osobnost Renáty Tyršové před námi otevírá další širokou škálu možných badatelských témat, kterým je v budoucnu nutné se věnovat. Jedná se především o způsob spolupráce autorů / výtvarných kritiků s redaktory a vydavateli periodik, která utvářela názor na umění a jeho vývoj u široké veřejnosti. Jakým způsobem si redaktoři vybírali autory a jak tito si vybírali témata pro své články, jaké byly profilace jednotlivých periodik konec 19. století v Čechách? To všechno jsou aspekty vývoje českého psaní o umění, kterým musí být, nejen v souvislosti s osobou Renáty Tyršové, věnována pozornost. Stejně tak pro obor gender studies nebyla ještě osobnost Tyršové, především ve vazbě na prezentaci a emancipaci žen malířek a jejich práce, uchopena. Nejvýznamnějším úkolem, pro nějž je tato práce pouhým předstupněm, je však pevné zakotvení a určení zásluh Tyršové o vývoj české kritiky umění konce 19. století a v širším kontextu její zásluhy o obor dějin umění.

9. Bibliografie

Archivní fondy:

Fond *Fügner Jindřich*. Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

Fond *Tyrš Miroslav*. Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

Fond *Tyršová Renata*. Národní muzeum, Archiv tělesné výchovy a sportu.

Fond *Miroslav Tyrš a Renata Tyršová*. Památník národního písemnictví, Literární archiv.

Literatura:

Artemis a Dr. Faust: ženy v českých a slovenských dějinách umění. 1. vydání. Editor Milena Bartlová, Martina Pachmanová. Praha: Academia, 2008. Žena a věda, sv. 3. ISBN 978-80-200-1607-2.

BARTOŠ, Josef. *Miroslav Tyrš: studie kritická*. 1. vydání. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1916. Zlatoroh. Sběrka illustrovaných monografií, sv. 31 – 32.

BRÁFOVÁ-RIEGROVÁ, Libuše. *Amálie Mánesová a její sourozenci*. 1. vydání. Praha: vlast. náklad, 1916.

ČENSKÝ, Ferdinand. Miroslav Tyrš. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1884, roč. XIV., díl II, s. 703 – 721.

DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Miroslav Tyrš: prohry a vítězství*. 1. vydání. Praha: Olympia, 1989.

HÁJEK, Jiří. *Teorie umělecké kritiky*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. Učebnice pro vysoké školy.

HARLAS, František Xaver. Rozhledy v umění v výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1902, roč. XXXII., díl I, s. 364.

Kapitoly z českého dějepisu umění. Kol. autorů. 1. vydání. Praha: Odeon, 1986.

KOTALÍK, Jiří. Výtvarně kritické dílo Miloše Jiráka. In: JIRÁNEK, Miloš. *O českém malířství moderním a jiné práce*. 1. vydání. Praha: SNKLU, 1962.

KRUPOKOVÁ, Petra. *Role umění na přelomu 19. a 20. století pohledem Renáty Tyršové a Zdenky Braunerové*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Sdružená uměnovědná studia.

- MÁDL, Karel Boromejský. *Dějiny umění výtvarných. I. Starý věk*. 1. vydání . Praha: Bursík a Kohout, 1891.
- MÁDL, Karel Boromejský. *Josef Mánes – jeho život a dílo*. 1. vydání. Praha: F. Topič, 1905.
- Naše Itálie: stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století : sborník příspěvků z 31. ročníku symposia k problematice 19. století : Plzeň, 24.–26. února 2011*. 1. vydání. Editor Zdeněk Hojda, Marta Ottlová, Roman Prah. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2032-1.
- NERUDA, Jan. Feuilleton. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1871, roč. XI, č. 342, s. 1.
- PETRUS, Jan. *Statečná žena: román života velké ženy*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1938.
- PRAHL, Roman. Počátky a „konce“ výtvarné kritiky v Praze. In *Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech: Praha - město zpráv a zpravodajství*. 1. vydání. Editor Olga Fejtová, Václav Ledvinka, Jiří Pešek. Praha: Scriptorium, 2001. Documenta Pragensia (Scriptorium). ISBN 80-861-9729-8.
- Rukopis Královský: staročeské zpěvy hrdinské a milostné*. Komentář k ilustracím Renáta Tyršová. Komentář historický a kritický František Xaver Prusík. Praha: František Šimáček, 1886, s. 1.
- SAK, Robert. *Miroslav Tyrš: Sokol, myslitel, výtvarný kritik*. 1. vydání. Praha: Česká obec sokolská, 2012. Velké postavy českých dějin (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-239-2.
- Semináře Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000-2001*. 1. vydání. Editor Magdaléna Pokorná. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy v nakl. Arenga, 2002. ISBN 80-728-5015-6.
- SVRČEK, Jaroslav B. F. X. *Šaldy boje a zápasy o výtvarné umění*. 1. vydání. Praha: Melantrich, 1947.
- SVRČKOVÁ-NEDEVOVÁ, Markéta. *Český impresionismus a vnímání impresionismus v české výtvarné kritice v éře fin de siècle*. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Sdružená uměnovědná studia.
- ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Renáta Tyršová*. 1. vydání. Litomyšl: Paseka, 2005. ISBN 80-718-5693-2.
- TAINE, Hippolyte Adolphe. *O podstatě díla uměleckého*. 1. vydání. Přeložil Miroslav Tyrš. Praha: Nakladatelství J. Otto, 1873.

TRBUHOVIČ-GJURIČ, Desanka. *Ve stínu Alberta Einsteina*. 1. vydání. Praha: Academia, 2007. Žena a věda, sv. 2, ISBN 978-802-0014-641.

TUREK, Antonín. Sbírky Tyršovy. Průvodní přednáška k jejich výstavě. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1885, roč. XV., díl II, s. 623 – 638, s. 808 – 818, s. 912 – 922.

TYRŠ, Miroslav. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1872, roč. II, díl I., s. 19.

TYRŠ, Miroslav. *Úvahy a pojednání o umění výtvarném. Díl 2*. Uspořádala Renáta Tyršová. 1. vydání. Praha: Sokol, 1912.

VANÍČEK, Karel. V Sokole. In: TÁBORSKÝ, František (ed.). *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*, s.202 – 205.

VLČEK, Václav. Renáta Tyršová. *Světozor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1885, roč. 19, č. 50, s. 795 – 797.

VOLAVKOVÁ, Hana. Výtvarná kritika Jana Nerudy a Karla Purkyně. *Umění: časopis Kabinetu teorie a dějin umění Československé akademie věd*. Praha: Akademia, 1967, roč. 15, č. 1, 2, s. 66 – 82, 177 – 201. ISSN 0049-5123.

ŽÁKAVEC, František. O umění a umělcích. In: *Paní Renáta Tyršová: památník na počest jejích sedmdesátých narozenin*. 1. vydání. Editor František Tábořský. Praha: Národní rada československá, 1926, s. 15 – 161.

ŽÁKAVEC, František. *Příspěvek k poznání vztahu Tyršova k Tainovi*. 1. vydání. Bratislava: Filosofická fakulta university Komenského, 1935. Spisy / Universita Komenského v Bratislavě. Filosofická fakulta. č. 18.

Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy ve dnech 11. a 12. října 2005. 1. vydání. Editor Marcela Šášinková. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum, 2005. ISBN 80-239-5958-1.

Bibliografie Renáty Tyršové¹⁷⁸:

TYRŠOVÁ, Renáta. Amálie Mánesová. *Světozor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1899, roč. 33, č. 38, s. 615 – 616.

---

¹⁷⁸ Ve výčtu jsou uvedeny jen práce související specificky s výtvarným uměním, kritikou a teorií. Etnografické a další články a studie jsou uvedeny pouze v případě, že mají přímou souvislost s tématem předkládané práce, či jsou v této práci přímo citovány.

- TYRŠOVÁ, Renáta. Antoine Wiertz. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1880, roč. X., díl I, s. 31 – 42, s. 115 – 127, s. 215 – 225, s. 283 – 297.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Antonín Lhota. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1905, roč. XXXV., díl II, s. 957.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Boj za právo národního umění - kapitola z dějin francouzské archeologie. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1895, roč. XXV., díl I, s. 144 – 160.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Časové rozhledy po umění cizích národů. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1888, roč. XVIII., díl I, s. 71.
- TYRŠOVÁ, Renáta. České malířství na letošních výstavách pražských. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1887, roč. XVII., díl I, s. 548.
- TYRŠOVÁ, Renáta. České sochařství. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1887, roč. XVII., díl I, s. 364.
- TYRŠOVÁ, Renáta. České sochařství. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1890, roč. XX., díl II., s. 1040.
- TYRŠOVÁ, Renáta. České sochařství. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1894, roč. XXIV., díl I, s. 346.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Čeští umělci na světové výstavě pařížské. *Světobzor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1889, roč. 23, č. 49, s. 12.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Čtvrtý stav v zobrazení malířském a sochařském. *Světobzor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1894, roč. 28, s. 3, 11, 27, 39, 55, 63, 75, 86, 99, 118, 123, 138, 151.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Dějiny české v rouše umění výtvarného. Kalendář *Ústřední Matice školské*. Praha: Václav Beneš Šumavský, 1887, roč. 3, s. 62-67.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Dva sochařské návrhy Josefa Mánesa. *Světobzor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1896, roč. 30, č. 11, s. 198.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Dvě knížky o českém malířství 19. věku. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1909, roč. XLIX, díl I, s. 660.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Felix Jenewein. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1905, roč. XLV, díl I, s. 158.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Gabriela Maxe obrazy v Rudolfinu. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, Praha, 1890, roč. 30, č. 86, s. 4.

TYRŠOVÁ, Renáta. Generace Národního divadla. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1881, roč. XI, díl II., s. 1144 - 1150.

TYRŠOVÁ, Renáta. Hynaisovy lunety ve vídeňském hradním divadle. *Světazor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1890, roč. 24, č. 8, s. 112.

TYRŠOVÁ, Renáta. Hynaisův dětský cyklus. *Světazor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1888, roč. 22, s. 238, 260, 276.

TYRŠOVÁ, Renáta. Ilustrované knihy. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1901, roč. XXXI, díl I., s. 71, díl II., s. 1124.

TYRŠOVÁ, Renáta. Jak jinde pohlíží na význam lidového umění. *Český lid*. Kostelec nad Orlicí: Jindřich Šebesta, 1906, roč. 2, s. 65 – 70.

TYRŠOVÁ, Renáta. Jak pracoval Miroslav Tyrš. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1917, roč. LVII, díl I., s. 406, s. 473 - 481.

TYRŠOVÁ, Renáta. Jak se u nás psalo o Mánesovi. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1899, roč. XXIX, díl I., s. 354 - 360.

TYRŠOVÁ, Renáta. Ještě o vlastenectví uměleckých kruhů francouzských. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1891, roč. XXI, díl I., s. 480 - 491.

TYRŠOVÁ, Renáta. *Jindřich Fügner: Paměti a vzpomínky na mého otce*. 1. vydání. Praha: Český čtenář, 1924.

TYRŠOVÁ, Renáta. Josefa Mánesa práce obsahu náboženského. *Světazor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1899, roč. 33, s. 126, 138, 154, 162, 175, 189.

TYRŠOVÁ, Renáta. K národopisným studiím Josefa Mánesa. *Světazor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1888, roč. 22, s. 271 – 272, s. 324 -328.

TYRŠOVÁ, Renáta. K otázce modelů Josefa Mánesa. *Dílo. List věnovaný původní tvorbě české, hlavně dekorativní*. Praha: Jednota výtvarných umělců, 1924, roč. 17, č. 3, s. 1-2.

TYRŠOVÁ, Renáta. K regulaci Starého Města a Josefova. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, Praha, 1887, roč. 27, č. 84, s. 2.

TYRŠOVÁ, Renáta. K výstavě děl Manesových. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1881, roč. XI, díl I, s. 142 – 161.

TYRŠOVÁ, Renáta. K výstavě Mikoláše Alše. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1896, roč. XXVI., díl II, s. 750.

TYRŠOVÁ, Renáta. Kroje, součásti krojové a drobné památky. In: *Praha 1750 – 1850*. Praha.: nákl. vlastním, 1916.

- TYRŠOVÁ, Renáta. *Le Paysan tchéque: Bohème, Moravie, Silésie. Costumes et broderies*. Spolu s Henri Hantich. 1. vydání. Paris: Per Lamm, 1910.
- TYRŠOVÁ, Renáta. *Lidový kroj v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vydání. Praha: F. Topič, 1916.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Mánesův dětský cyklus Zábavy na panském sídle šlechtickém. *Světobzor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1887, roč. 21, s. 222, 301, 414, 556, 622, 686, 750, 797, 830.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Mánesův orloj. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1895, roč. XXV., díl I, s. 479.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Marie Dostálová. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1903, roč. XXXIII., díl I, s. 553 - 557.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Miroslav Tyrš: Jeho osobnost a dílo. Podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek. Díl I. 1. vydání. Praha: Český čtenář, 1932.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Miroslav Tyrš: Jeho osobnost a dílo. Podle zápisků, korespondence, rukopisné pozůstalosti a mých vzpomínek. Díl II. 1. vydání. Praha: Český čtenář, 1934.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Národní divadlo jako dílo umělecké. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1884, roč. XIV., díl I s. 240 – 263.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Národopisné studie našich umělců. *Český lid: Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku*. Praha: V. Šimáček. 1896, roč. V., s. 147 – 154.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Národopisné studie našich umělců – Quido Manes. *Český lid: Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku*. Praha: V. Šimáček, 1897, roč. VI., s. 282 - 284.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Národopisné studie našich umělců – Význam Josefa Manesa pro národopis československý. *Český lid: Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku*. Praha: V. Šimáček. 1898, roč. VII., s. 10 – 13, 140 – 146, 302 – 315. .
- TYRŠOVÁ, Renáta. Naše umělecké výstavy. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1892, roč. XXII, díl I, s. 554 – 560.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Naše Jubilejní výstava. II. Malířství a sochařství. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1891, roč. XXI., díl II, s. 756 – 763, s. 829 – 844.

- TYRŠOVÁ, Renáta. *Nauka o kroji*. 1. vydání. Praha: Státní nakladatelství, 1924.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Návrhy Myslbekovy na sochu Hudby pro foyer Národního divadla. *Světobzor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1893, roč. 27, s. 258.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Nejnovější malířská produkce česká. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1889, roč. XIX díl II., s. 807 - 821.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Ničení starožitné Prahy. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1906, roč. XXXVI, díl I., s. 82 - 90.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Nové stavby české renesance. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1898, roč. XXVIII díl I., s. 64 - 77.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Novější malířství belgické a holandské. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1888, roč. XVIII díl I., s. 244 - 270.
- TYRŠOVÁ, Renáta. O dětských hračkách. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1907, roč. XXXVII, díl I., s. 275.
- TYRŠOVÁ, Renáta. O Mánesových krojových studiích z Hané. *Český lid: Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku*. Praha: V. Šimáček, 1896, roč. V., s. 147 - 153.
- TYRŠOVÁ, Renáta. O organizaci výtvarných besed spojených se slosováním dobrých a levných reprodukcí. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizaci lidového vzkládání*. Praha: Kamil Harmach, 1911, s. 81 - 83.
- TYRŠOVÁ, Renáta. O umělecké výchově lidu. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1903, roč. XXXIII, díl II., s. 586 - 592, s. 817 - 826, s. 890 - 898.
- TYRŠOVÁ, Renáta. O významu lidového umění. *Český lid*. Kostelec nad Orlicí: Jindřich Šebesta, 1905, roč. 1, s. 65 - 68.
- TYRŠOVÁ, Renáta. O zachování staré Prahy. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1899, roč. XXIX, díl I., s. 70 - 75.
- TYRŠOVÁ, Renáta. O zachování svérázu stavebního. *Česká osvěta: list věnovaný zájmům veřejného knihovnictví a organizaci lidového vzkládání*. Praha: Kamil Harmach, 1908, s. 9 - 12.
- TYRŠOVÁ, Renáta. O zákonech malířství genrového. *Světobzor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1887, roč. 21, č. 1, s. 7, 19, 35, 51, 67, 83, 99, 114, 130.

- TYRŠOVÁ, Renáta. Obrazárna vlasteneckých přátel umění v Rudolfině. *Světozor : obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1885, roč. 19, s. 172, 187, 215, 249, 298, 475, 491, 539, 603, 629, 715, 763.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Petr Pavel Rubens. *Lumír: časopis zábavný a poučný*. Praha: Servác B. Heller a Josef V. Sládek, 1878, roč. 6, č. 7 - 8, s. 100 – 103, s. 117- 121.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Publikace o výtvarném umění. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1895, roč. XXV, díl I., s. 479 - 483.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy po současném malířství francouzském. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 187, roč. XVII., díl II, s. 995 - 1003.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1885, roč. XV., díl I, s. 81, 165, 256, 546, 663, 765.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1897, roč. XXVII., díl I, s. 538.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy v umění výtvarném. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček. 1898, roč. XXVIII., díl I, s. 158, 259, 544, 1330.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Rozhledy v umění výtvarném – O zachování staré Prahy. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1899, roč. XXIV, díl I., s. 70.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Secesní Ježíšek a národní vyšívaní. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, Praha, 1901, roč. 41, č. 332.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Slovanská vajíčka velikonoční. *Světozor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1886, roč. 20, č. 20, s. 315 – 318.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Soběslav Pinkas. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1902, roč. XXXII, díl I., s. 187.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Soutěž na Husův pomník. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1901, roč. XXXI, díl I., s. 158 - 160.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Souvěké umění polské. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1890, roč. XX, díl I., s. 80 - 97.
- TYRŠOVÁ, Renáta. *Svéráz v zemích českých*. Spoluautorství Amálie Kožmínová. 1. vydání. Plzeň: Th. Mareš, 1918.
- TYRŠOVÁ, Renáta. Šestnáct výkladů k Brožíkovým kresbám. *Ruch: měsíčník pro zábavu se zvláštním zřetelem k produkci mladších spisovatelů*. Praha: K. Wiesner, 1881, roč. 3, str. 3 – 12.

TYRŠOVÁ, Renáta. Třetí členská výstava Mánesa. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1900, roč. XXX, díl II., s. 1122 - 1130.

TYRŠOVÁ, Renáta. Umělecká výstava v Rudolfinu. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, Praha, 1890, roč. 30, č. 107, 118, 128, 143, 160, 161.

TYRŠOVÁ, Renáta. Umění na Jubilejní výstavě. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1891, roč. XXI., díl II., s. 756, 829.

TYRŠOVÁ, Renáta. Vánoční výstava Umělecké Besedy. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1901, roč. XXXI., díl I., s. 71 - 75.

TYRŠOVÁ, Renáta. Výroční umělecká výstava v Rudolfinu. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1894, roč. XXIV., díl I., s. 562.

TYRŠOVÁ, Renáta. Výroční umělecká výstava rudolfinská. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1897, roč. XXVII., díl II., s. 538.

TYRŠOVÁ, Renáta. Výroční umělecká výstava rudolfinská. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1899, roč. XXIX., díl II., s. 549.

TYRŠOVÁ, Renáta. Výroční výstava v Rudolfině. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1901, roč. XXXI., díl I., s. 544.

TYRŠOVÁ, Renáta. Výstava Jaroslava Čermáka. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1891, roč. XXI., díl I., s. 456.

TYRŠOVÁ, Renáta. Výstava Jednoty umělců výtvarných. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1901, roč. XXXI., díl I., s. 454 - 462.

TYRŠOVÁ, Renáta. Výstava Krasoumné jednoty v Rudolfině. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1891, roč. XXI., díl II., s. 660 - 666.

TYRŠOVÁ, Renáta. Výstava Krasoumné jednoty v Rudolfině. *Světobzor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1886, roč. 20, s. 334 - 351.

TYRŠOVÁ, Renáta. Výtvarné umění na Jubilejní výstavě. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, Praha, 1891, roč. 31, č. 138, 166.

TYRŠOVÁ, Renáta. Význam Josefa Mánesa pro národopis československý. *Český lid*. Praha: František Šimáček, 1898, str. 11.

TYRŠOVÁ, Renáta. Z korespondence Josefa Mánesa. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1900, roč. XXX., díl I., s. 488 - 496.

TYRŠOVÁ, Renáta. Z Mánesových studií hanáckých krojů. *Světobzor: obrázkový týdeník*. Praha: František Skrejšovský, 1888, roč. 22, s. 124 - 130.

TYRŠOVÁ, Renáta. Z uměleckých výstav a muzeí v cizině. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1894, roč. XXIV., díl I., s. 157 - 170.

TYRŠOVÁ, Renáta. Z oboru umění. Miroslav Tyrš a české umění výtvarné. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, Praha, 1886, roč. 26, č. 1, s. 7.

TYRŠOVÁ, Renáta. Žamberecká ústřední tržnice paličkovaných krajek. *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, roč. XXXXIV, č. 346.

10. Obrazová příloha

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

